

Osmanlı Modern Dönem Tasavvuf Literatürü Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1812-1925)

Betül TARAKÇI*

Giriş

Bu makale Osmanlı modern dönemine tanıklık etmiş meşâyih veya tekke müdâvimlerinin kendileri ya da eserleri hakkında İlahiyat fakültelerinin tasavvuf kürsülerinde hazırlanmış tezleri ve günümüz Türkçesi ile basılmış kitapları içermektedir. Muhtevânın bu şekilde daraltulmasının birincil sebebi ‘modern’ döneme dair yapılması beklenen tüm tetkik ve değerlendirmelerin makalenin boyutlarını aşması, tâlî sebebi ise Osmanlı modern dönemine ilişkin tezlerin daha çok bu minvalde olmasıdır.

Modernleşme ile birlikte merkezîleşme ve millîleşme yönelimleri tarikatlarda görülen değişim ve dönüşüm süreçlerini izah etmek için de kullanılmıştır.¹ Merkezîleşmenin tarikatlar açısından belirgin hale gelmesi XIX. asrın başında ilan edilen bir ferman ile başlatılabilir. 1227/1812 tarihli bu fermanla Osmanlı eyaletlerinde bulunan aynı tarikata mensup tekkeler tarikat *pîrinin medfûn bulunduğ*u *dergâh* veya merkez kabul edilen *İstanbul âsitânesine* bağlanmıştır.²

* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasavvuf Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

1 Zekeriya Işık, *Şeyhler ve Şahlar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015, s. 7-8, 227.

2 Tekkeleri denetim altına almak üzere alınan önlemleri, İsmail Kara daha önce III. Selim devrindeki bir hüküm belgesine bağlamaktadır. Kara, İsmail, “Meclis-i Meşâyih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali”, *Din ile Modernleşme Arasında*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003, s. 327. Bu dönemde İstanbul kadılığına yapılan şikayetler üzerine, genel kabule aykırı hareket eden tarikat mensuplarının tekke kurmasını engellemek için bazı şeyhler görevlendirilmiş fakat görevlerini suistimâl etmeleri sebebiyle 1208/1793 tarihinde yayınlanan bir fermanla bu ❖

Sultan II. Mahmud zamanında ilan edilen mezkûr fermandan artık herhangi bir tekke şeyhinin kim olacağı şeyhülislamın onayına sunulacak, taşradaki şeyhlerin tayininde ise merkez tekke şeyhinin görüşü alınacaktır.³ Buna binâen tarikatlara dönük merkezleşme siyasetinin 'ilk adım',⁴ 'bazı önemli sınırlamalar'ın⁵ vücut buluşu ya da alınan yeni karar ve yönelişlerin 'ilk ciddi işaretleri'⁶ olarak değerlendirilen fermandan bu çalışmada başlangıç ittihaz edilmiş ve hazırlanan literatür Osmanlı'nın son yüzyılında berhayat olan şahısları içine almıştır. Liste tasavvuf kürsülerinde fazlaca çalışmaya konu olan Nakşî-Müceddidî şeyhi Köstendilî Süleyman Efendi ile başlatılmış ve 1925 yılında tekkesi ile birlikte sırlanan başka bir Nakşî-Müceddidî şeyhi Ahmed Hüsameddîn Dağüstânî ile sona erdirilmiştir. Listede adı geçen şahısların kısa biyografilerinde çeşitli ansiklopedik-bibliyografik eserlerden, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* (ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İSAM Yay., 2015.) adlı çalışmadan, DİA ve bazı elektronik kaynaklardan faydalanılmıştır. Yeteri kadar bilgi bulunamayan şahıslar için hazırlanan tezlere başvurulmuş, haklarında herhangi bir bilgiye rastlanılmayanlar "... olarak belirtilmiş ve sonuç kısmında sunulan tablolarda sona bırakılmışlardır. İsimlerin yazılışı konusunda bir bütünlük olmadığından DİA'daki imlâ tercih edilmiştir (Diyâuddîn yerine Ziyâeddîn vb.). Biyografilerin akabinde şahıs ile alâkalı tez ve kitaplar (telif, tercüme, çeviri-yazı ya da sadeleştirme) kronolojik olarak sıralanmıştır. Kitaplardan basım tarihi veya yeri belli olmayanlar "... şeklinde ve ilk sırada gösterilmiş, çalışmaya makaleler dahil edilmemiştir.

Sonuç bölümünde yer alan listedeki isimler -bazı meşâyih'in birkaç tarikattan icazet almış olması dolayısıyla yapılan tasnif yapay görülebilirse de- sıralanırken vefat tarihlerinin önceliği gözetilmiştir. Ayrıca tasavvuf bölümü dışında ve diğer fakültelerde konu ile ilgili yapılan çalışmalar değerlendirmeye katılmamıştır. Literatürü meydana getiren tezler YÖK'ün kuruluşundan bu yana, 1982-2018 yılları arasında otuz altı senelik süreçte hazırlanmış tezlerdir. 1981'de Erzurum İslamî İlimler Fakültesi'nde hazırlanmış bir tez konumuzla alâkalı olması hasebiyle istisna olarak listeye dahil edilmiştir. YÖK'ün internet ortamında istifâdeye sunduğu tasavvuf tezleri 1992 yılından itibaren başlamış olduğundan daha öncekiler İSAM *İlahiyat Fakültesi Tezler Kataloğu*'ndan alınmıştır. Tezler hakkında

şeyhlerin sayısı üçe indirilmiştir. Bu belgeden de önce alınan önlemler arasında Bektaşî dergâhlarına tayin edilecek dedebabaların Hacı Bektâş-ı Velî âsitânesi tarafından seçilmesinin emredilerek resmî ideolojiye uygun düşmeyen şahısların uzak tutulması gösterilebilir. Işık, a.g.e., s. 252.

3 Bilgin Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşâyih'in Şeyhülislamlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 7, Güz 1998, s. 93.

4 İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul: Seha Neşriyatı, 3. baskı, 1989, s. 196.

5 Kara, a.g.m., s. 325-6.

6 Mustafa Kara, *Derişin Hayatı Sûfinin Kelamı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.27.

yazılan kitaplar ise çeşitli kütüphaneler, yayınevleri ve kitap siteleri incelenerek ortaya çıkarılmıştır. Listeye kitaplaştırılan tezler ve Divân'lar da ilave edilmiştir.

XIX. asra dair tasavvuf kürsülerinde yapılmış ve fakat buradaki tasnifin dışında kalan kayda değer başka çalışmalar elbette mevcuttur. Bütün bir asrı ya da belli bir zaman dilimini konu alan tezler olduğu gibi⁷ bahsi geçen dönemi kurumsal açıdan ele alan tezler de bulunmaktadır.⁸ Bazı tezler bir bölgeyi merkeze almışken⁹ bazıları da tek bir tarikat üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁰ Az da olsa tematik tezler göze çarpmaktadır.¹¹ Ayrıca döneme dair süreli yayınlar¹² ve içinde tasavvufi maka-

7 Yücer, Hür Mahmut, "XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf", Doktora, Marmara Üniversitesi, 2001. Bilgin, Ahmet, "II. Meşrutiyet Döneminde Tasavvufi Hayat", YL, Uludağ Üniversitesi, (devam ediyor).

8 Özer, Ekrem, "Osmanlı'da Tekke-Tarikat Islahatları -II. Mahmud ve Sonrası", Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2007.

9 İzeti, Metin, "Makedonya'da Bektaşilik", YL, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1998. İdiz, Ferzende, "Van ve çevresinde yaşamış mutasavvıflar", YL, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2000. Ahmet Taşçı, Tillo'da Tasavvuf Kültürü ve Yetişen Mutasavvıflar, YL, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2001. Uzair, İbrahimi, "Makedonya'da Tarikatlar ve Bugünkü Dini Hayata Etkisi", YL, Ankara Üniversitesi, 2002. İzeti, Metin, "XVIII.ve XIX. Yüzyılda Balkanlarda Tasavvuf Akımları", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2003. Çetin, Nuran, "Eyüp-Kâşgarî Dergâhı ve Kültür Tarihindeki yeri", YL, Marmara Üniversitesi, 2007. Övüç, Erkan, "Bir Osmanlı Sokağının Tasavvuf Merkezli Tahlili: Üsküdar İnadiye Caddesi Örneği", YL, Marmara Üniversitesi, 2007. Ardic, Mehmet, "Bitlis ve Çevresinde Yetişen Mutasavvıflar ve Tasavvuf Kültürünün Oluşması", YL, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009. Çetin, Nuran, "Eyüp Tekkeleri", Doktora, Marmara Üniversitesi, 2012. Lap, İdris, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Amasya'da Tasavvufi Hayat", YL, Ankara Üniversitesi, 2014. Akhmetzyanov, Ramil, "Tataristan'da Tasavvuf Kültürü", YL, Uludağ Üniversitesi, 2014. Güneri, İzzet, "Bâsret Dergâhı, Postnişinleri ve Kolları", YL, Dicle Üniversitesi, 2016. Arslan, Ahmet, "XIX. Yüzyıldan Günümüze Mardin'de Tasavvuf Kültürü", YL, Dicle Üniversitesi, 2017. Zhahilov Elduar, "Hint Alt Kitası'nda Tasavvufi Hareketler: Tarikattan Cemaate Geçiş Sürecinde Tebliğ Cemaati", Doktora, Ankara Üniversitesi, 2018. Tezde Hint Alt Kitası'ndaki dört büyük tarikat ve 1857'den sonra ortaya çıkan İslami hareketler hakkında bilgi verilmiştir.

10 Küçük, Sezai, "XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler", Doktora, Marmara Üniversitesi, 2000. Özköse, Kadir, "Senûsî Hareketi ve Tesirleri", Doktora, Ankara Üniversitesi, 2000. Vildiç, Samir, "Bosna'da Kâdirîlik ve Hacı Sinan Tekkesi", YL, Uludağ Üniversitesi, 2012. Isabaeva, Maramkan, "Günümüz Maveraünnehiri'nde Nakşibendilik (Hüseyniye kolu örneği)", Doktora, Ankara, 2018. Bu meyanda sayabileceğimiz yurt dışında yapılmış tezlerden biri de şudur: Küçük, Hülya, "Millî Mücadele'de Bektaşiler", Doktora, Leiden Üniversitesi, 2001.

11 Karadayı, Osman Nuri, "XIX. Yüzyıl Âşık Şiirinde Tasavvuf", YL, Atatürk Üniversitesi, 2009. Karatay, Rezzan, "Ziyâiyye'de Halvet Uygulaması", YL, Marmara Üniversitesi, 2018. Gümüşhanevî dergâhının Hâliidiyye kolundan farklı bir tavır sergileyerek tatbik ettiği, katipleri tarafından tutulan halvet kayıtları incelenerek tarikat içi sosyal ağlar ortaya çıkarılmıştır.

12 Kunt, Hatice, "Tasavvuf Dergisi (Yazarları, Konuları ve Metin Tahlili)", YL, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006. Karaca, Ümran, "İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 0321'de Kayıtlı Tasavvuf Mecmû'ası (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)", YL, Erciyes Üniversitesi, 2017. Çalışılan dergilerden biri de şudur: Karayel, Gabriele, "The First Six Editions of Ceride-i Süfiyye (19th March, 1909-2nd May, 1909) or Süfism as a Metaphor", YL, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü, Osmanlı Tarihi, 1990. Aynı dergi hakkında; Atilla Kaşıkçı, Bütün Yönleriyle Ceride-i Süfiyye: İnceleme-Dizin, YL, Dicle Üniversitesi Türk Edebiyatı Eğitimi, 1994 (akt. ♡

leler olan diğer dergiler de çalışma konusu edilmiştir.¹³ Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü'nde¹⁴ yapılan tezlerin ise daha çok Cumhuriyet dönemi üzerine eğildikleri saptanmıştır.¹⁵ Tarihî, kültürel, sosyolojik, antropolojik, mimarî yönleriyle oldukça zengin bir alanı içine alan tasavvuf çalışmalarından ulaşabildiklerimizle mahdut olan bu çalışmanın eksiklerle malûl olması pek tabîî kaçınılmazdır.

I. Literatürün Alana Katkısı

Gördüğümüz kadarıyla tasavvuf alanında ilk bibliyografya çalışması Mevlânâ ve Mevlevîlik'le alakalı olarak 1974 yılında yapılmıştır.¹⁶ Bilâhare 1988 yılında Bibliotheque Nationale'deki Türkçe yazma tasavvuf kitaplarını içeren daha genel bir araştırma Osman Türer tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁷ Kısmî bibliyografyalar içeren birkaç makale bulunmakla birlikte¹⁸ alana dair müstakil bir bibliyograf-

Halil İbrahim Şimşek, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Tasavvuf Alanında Ortaya Çıkan Bazı Yöntem Tartışmaları", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.9, 2006/1, s. 12.)

- 13 Erginöz, Osman, "Mahfil Mecmuası ve Tahlilî Fihristi", YL, Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 2007 (Derginin iki cildi 2001 yılında Fatih Üniversitesi'nde çalışılmıştır). Yavuz, Hasan, "İslam Düşüncesi Açısından *Mihrab* Mecmuası'nın Tahlilî ve İndeksi, YL, Marmara Üniversitesi, İslam Felsefesi, 2010.
- 14 2014 yılında Üsküdar Üniversitesi bünyesinde kurulmuştur.
- 15 Banu Büyükcıngıl, "Osman Kemâlî'nin şiirlerinde basiret anlayışı", YL, Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2018. Aynı enstitüde; Semanur Bal, "Annemarie Schimmel'in Tasavvuf Anlayışında Türkiye'de Geçirdiği Dönemin Rolü", YL, 2019.
- 16 Mehmet Önder, İsmet Binark, Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Mevlânâ Bibliyografyası*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 1974. [Yazmalar 2 cilt, Basmalar (kitap-makale) tek cilt.] Aynı yıl bu konuda İ. Ü. Kütüphanecilik bölümünde Hikmet Aktün bir lisans tezi hazırlamıştır. Ayrıca, Vahit Göktaş, "Mevlânâ ile Alakalı Tasavvuf Alanında Yapılan Yayınlanmamış Bazı Tezlerin Tanıtımı", *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2005, VI. cilt, sy. 14. [Mevlânâ Özel Sayısı], s.805-812. 2006 yılı itibarıyla Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından bir bibliyografya daha yayınlanmış, 2013 yılında ikinci baskısı yapılmıştır. Adnan Karaismailoğlu, Sait Okumuş, Fahrettin Coşguner, *Mevlânâ Bibliyografyası*, Konya:Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013.
- 17 Türer, Osman, "Bibliotheque Nationale'de Bulunan Tasavvufla İlgili Türkçe Yazma Eserler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1988, sa.8, s.183-211. Yurt dışında yapılmış çalışmaları inceleyen başka tetkikler de mevcuttur: Dilaver Güner, Ali Namlı, "Mısır ve Suudi Arabistan'da Yapılan Tasavvufla İlgili Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sy.8, s. 365. Vahit Göktaş, "Ürdün Üniversitesi Kütüphanesinde Tasavvufla İlgili Bulunan Tezler", *Tasavvuf Dergisi*, Ankara, 2005, VI. Cilt, sy. 15, s.335-349. Hüseyin Demir, Tunay Karakök: "Avusturya'da Tasavvuf Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler İçin Bir Literatür Taraması", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2017, IV. Cilt, sy., s. 2-8.
- 18 Mustafa Kara, "Şazeliye Literatürü Üzerine Bir Deneme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, c. IV, sy. 4, s. 19-28. Kara'nın bunun dışında şu makalelerine bakılabilir. "XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar", *İslâmî Araştırmalar*, 1999, c. XII, sy. 2, s. 130-148. "Tekke Eğitimi ve Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2008, c. VI, sy. 12 [Türk Eğitim Tarihi], s. 107-138. Ayrıca şu çalışmalar mevcuttur: ➤

yanın oluşturulmasına yönelik bazı çabalar da görülmektedir. Bu meyanda ilk faaliyet İLAM'ın 1995 yılında "Türkiye'de Tasavvuf Öğretimi ve Araştırmaları" başlığı altında yaptığı bir toplantıdır. Bu toplantının neticesi olarak 1997 yılına kadar yapılmış ve yapılmakta olan tezlerin bir listesi broşür halinde basılmıştır.¹⁹ Bu yıllarda *Tasavvuf Dergisi*'nde dikkati çeken bir çalışma ikinci sayısından itibaren "Tasavvuf Üzerine Yazılan Tezler"²⁰ başlığıyla alandaki çeşitli tezlerin tanıtılmasıdır ki bu tanıtımlar düzenli olmasa da 24. sayıya (2009) kadar devam etmiştir. Yine *Tasavvuf Dergisi*'nde 2010 yılında İsmail Kara'nın öncülük ettiği *Açıklamalı Eski Harfli Türkçe Matbû Tasavvuf Kitapları Bibliyografyası* başlığı altında bir proje başlatılmıştır. Harf inkılabından önce basılmış (teelif, tercüme, uyarılama) tasavvuf kitapları kapak ya da iç kapakları da taranıp eklenerek farklı akademisyenler tarafından tanıtılmıştır. Bu metinlerin ileriki safhada kitaplaştırılması düşünülmüştür (Sayı 26-29-31-34-35-36.) Biri mezkûr dergide olmak üzere son yıllarda Yusuf Turan Günaydın'ın kaleme aldığı biyo-bibliyografik makaleler de önem arz etmektedir.²¹

2000'li yılların başında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mensuplarından Mustafa Aşkar bu alandaki en kapsamlı çalışmayı ortaya koyar.²² Esere son halinin verildiği 2015 yılı itibarıyla Türkiye'de bulunan yirmi üç İlahiyat fakültesinde

Süleyman Uludağ, "Osmanlı Dönemi Tasavvuf Tarihinin Temel Kaynakları", *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü* 2, 2003, c. II, s. 18-47. Reşat Öngören, "Osmanlı Tasavvuf Tarihi Araştırmaları İçin Kaynaklar", *Gümüşlü'den Günümüze Osmanlı Kültüründe Bursa*, haz. Hasan Basri Öcalan, Bursa: Türkiye Yazarlar Birliği Bursa Şubesi, 2003, s. 174-188. Hamid Algar, "Nakşebendiyye Tarikatı Üzerine Bibliyografik Notlar", çev. İrfan Gündüz, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, Ankara, 1982, V. c., 3. Sy., s. 37-44. Hamid Algar, "Bibliographical Notes on the Naqshbandiyya-Khâlidîyya", *Journal D'Histoire Du Soufisme*, ed. Thierry Zarcone, Arthur Buehler, Ekrem Işın, Paris: 2007, vol. V., pp.13-19.

19 *Türkiye Akademik Tasavvuf Araştırmaları Bibliyografyası*, haz. Ali Namlı, İstanbul: Azîz Mahmud Hüdâî Vakfı, 1996.

20 Ahmet Cahit Haksever, "Tasavvuf Üzerine Yapılan Tezler I, Ahmet Remzi Akyürek, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Ankara: *Tasavvuf Dergisi*, 1999, sy.2, s.169-186.

21 Günaydın, Yusuf Turan, "Mevlânâ ve Mevlevîlik Mütercimleri 1928-2005 Biyografik-Bibliyografik Bir Deneme", Çanakkale: *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, 25-28 Mayıs 2006, s. 327-346. Günaydın, Yusuf Turan, "İbn Arabî Mütercimleri Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1928-2007)", Ankara: *Tasavvuf Dergisi*, 2007, IX. c., 21. sy. [İbnü'l Arabî Özel Sayısı], 473-499.

22 Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2001, 474 s. Kitabın ilk olarak 1999 yılında 'Kaynakları Açısından Tasavvuf Tarihi Literatürü' adıyla Ankara'da Se-Ba Ofset tarafından basılmıştır. Eser, ilaveli 2. baskısı 2006, 3. baskısı 2015 yılında (İz yay., 523 s.) yapmıştır. Üzerinden beş yıl geçtikten sonra yapılan ikinci baskısında yazar bizzat yerinde inceleyerek Farsça kaynakları, bunun dışında makaleleri, popüler tasavvuf klasiklerini, elektronik siteleri ve geçen süre zarfında yapılan tezleri eklemiştir. Kitap henüz proje halindeyken bilimsel çalışmalar kısmı *Tasavvuf* dergisinin dördüncü sayısında yayınlanmıştır. Aşkar, Mustafa, "Tasavvuf Tarihi Alanında Yapılan Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri Bibliyografyası", *Tasavvuf Dergisi*, 2000, sy.4, s. 55-78.

yapılan çalışmalarda ‘metodolojik açıdan görülen eksiklik ve kaynakların henüz lâyıkıyla tanıtılmamış olması’ bu çalışmanın sâiki olmuş, ayrıca aynı alanda çalışan insanların tekrara düşmemesi ve arasındaki koordinasyonun sağlanarak ‘zaman ve emek israfı’nın önüne geçilmek istenmiştir. Yazar doktora tezi boyunca topladığı Halvetiyye literatürünün devamı olarak yıllar süren bir çalışma sonucu tamamladığını söylediği bibliyografyada Zühd dönemi, İlk Dönem Tasavvuf Kaynakları (tabakât ve terâcim, Tasavvuf ilmini izah eden eserler, işârî tefsirler) Tarikatlar ve Son Dönem olmak üzere dörtlü bir sınıflandırma tercih eder.²³ Tarikatlar dönemini kendi içinde *tabakât*, *âdab kitapları*, *menâkıbnâmeler*, son dönemi ise *ansiklopedik eserler*, *silsile ve tekke mecmuâları*, *popüler kitaplar*, *ensab kitapları* şeklinde sistematize ederek kitabın üçüncü ve son bölümünü sırasıyla sözlüklere, süreli yayınlara, Batı’da yapılmış çalışmaların bir özetine, elektronik sitelere ve yüksek lisans, doktora, doçentlik tezleri, ayrıca kitap ve makalelerden oluşan bilimsel çalışmalara ayırır. Bilimsel çalışma başlığı altında ek olarak mutasavvıfların alfabetik bir listesini verirken DÎA ve *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*’ndan²⁴ faydalanmış, bazı el yazmalarından örneklerle eseri sona erdirmiştir.

Elinizdeki literatür çalışması, çok geniş bir dönemin ancak dar bir vechesi ile sınırlıdır. Osmanlı Modern Dönemi Tasavvuf literatürü altında birçok başlık oluşturulabileceği izahattan varesten olmakla birlikte bizim alâka ve gayretimiz konuya biyografi zaviyesinden bakmak olmuştur. Osmanlı modern döneminde tasavvufî alanda bizâtihi tesir etmiş ya da tasavvufa bir şuur olarak hayatlarında yer vermiş insanlardan oluşan bir halkanın derli toplu halde gösterilmeye çalışıldığı mütevâzi bir katkı olarak değerlendirilebilir.

II. LİTERATÜR

1. Abdullah Ferdî (Manisa-Turgutlu, v. 1857)

Mekke’de ikamet eden Müceddidî şeyhi Muhammed Can Nakşibendî’nin Anadolu’ya gönderdiği halifelerindendir. Daha sonra inâbe yenileyerek Abdülvehhab Sûsî vasıtasıyla Hâlid-i Bağdâdî’ye intisap eder. Şeyhülislam Arif Hikmet Bey’in vesilesiyle İstanbul Fatih’te Emir Buhârî tekkesine postnişin olur. Mezartaşı

23 Farklı bir tasnif için bkz. Abdurrahman Câmî, *Evlîya Menkıbeleri Nefehâtü'l-Üns*, tercüme ve şerh Lamîî Çelebi, haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011. Ayrıca dönemlendirme meselesi için bkz. Ekrem Demirli, “Tasavvuf Araştırmalarında Dönemlendirme Sorunu: Din Bilimleri ile Metafizik Arasında Tasavvufun İlim Olma Mücadelesi”, *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2016, c. II, sy. 4, s. 1-29.

24 *Sahabe'den Günümüze Allah Dostları*, Süleyman Uludağ vd., gen. yay. yön. A. Ali Ural, yayın danışmanları Ethem Cebecioğlu, H. Kâmil Yılmaz, İsmail Hakkı Ünal, Ahmed Nedim Serinsu, İstanbul: Şule Yay., 1995. İlk 6 cilt *Hilyetü'l Evlîya* ile *Sıfatü's-Safve*'nin tercümesinden, 7-10. ciltler ise bir ilim heyetinin telif çalışmasından oluşmaktadır.

bulunmasa da burada medfûn olduğu tekkenin son şeyhi Mustafa Efendi'den nakledilmiştir.

- Yıldız, Fatih, “Abdullah Ferdî ve *Tercüme-i Hadika-i Nediyye* Adlı Eseri ile Hasan Sezaî'nin Bir Gazeline Yaptığı Şerh”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2005.
- Bul, Ayşenur, “Abdullah Ferdî'nin *Nazmü'l-Leâlî ve Kenzü'l-Meânî* Adlı Mesnevîsi”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

2. Abdurrahîm b. Ali el-Melâmî (Prizren, v. 1865)

Üsküp'teki Melâmî tekkesinde Nûrû'l-Arabî'nin halifesi ve damadı olur. Şikayet üzerine temsilen Meclis-i Meşâyih'e cevap vermek üzere İstanbul'a gelir. Şeyhi ile birlikte Hac dönüşünde Süveyş Kanalı'ndan geçerken gemide vefat edip Ayn-ı Musa denilen yerde defnedilir. Fedâî mahlasıyla yazdığı şiirleri bulunmaktadır.²⁵

- Özkan, Kevser Sibel, “Abdurrahîm bin Ali el-Melâmî ve *Terceme-i Beyân-ı Hakikat-i Melâmiyye* Adlı Eseri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
 - Özkan Günal'ın *Arayış* (Emek yay., 2015) adlı kitabının Abdürrahîm Fedâî'nin *Vehbiye* risâlesinin “ilk defa kurgu ile yapılmış şerh”i olduğu söylenmektedir.

3. Abdurrahman Aktepe²⁶ (Diyarbakır, 1854-1910)

Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Hâlid-i Cezerî ile onun halifesi Salih-i Sıbkî'den hilafet alan babası Hasan-ı Nûrânî'ye Sultan Abdülmecîd Aktepe köyünü hediye etmiştir. Abdurrahman Aktepe (Aktepî) Irak ve Suriye'de tahsil gördükten sonra babasının halifesi Molla Muhammed'den hilafet alarak birçok mürit yetiştirmiş, astronomiyle ilgilenmiş, Diyarbakır iline ait namaz vakitlerini gösteren bir takvim hazırlamıştır. Aktepe'de babası ve kardeşi ile aynı türbede medfûndur.

- Özyayın, Murat, “Şeyh Abdurrahman Aktepe Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.²⁷

4. Abdurrahman Hâlis Tâlebânî (Kerkük, v. 1858)

Süleymaniyeli Kâk Ahmed efendi ile medrese tahsili gördükten sonra Bağdat'ta Şeyh Ruzbihânî'den icazet alır. Kâdirî tarikatının seyr-i sülûk usûlüne yeni bir yorum getirerek Hâlisiyye kolunu kurmuştur. Celâleddîn-i Rûmî ve Nur Ali Bahşî'nin üslûbunu tercih etmiş bir Dîvân sahibidir. Sultan Abdülmecîd'in eşlerinden Sultâne Hatun kendisine mürit olup maaş bağlatmıştır. Kerkük'teki tekkesini edebiyat ve

25 http://isamveri.org/pdfdrq/D03296/2012_3/2012_3_BOLATA.pdf

26 Abdurrahman Aktepe, *Rumûzu'l Kur'ân*, İstanbul: Rahle Yay., 2006, 5 c. Ayrıca *Reddü'l Evham* adlı bir eseri de vardır. Aynı ismi Mehmet Doğan müsteâr olarak kullanmaktadır.

27 Diyarbakır'da Cihan yayınları tarafından 2009 yılında basılmıştır.

dinî mûsikî merkezi haline getirmiştir. Sivas, Amasya ve Tokat'ta Kâdirliği yayan Mûr Ali Baba kendisinin halifesidir. Şeyh Safvet Yetkin, Tâlebânî'nin oğlu Şeyh Ali'nin talebesidir. Kerkük'te Tekkeönü mahallesindeki dergâhında medfûndur.²⁸

- Ünsal, Hatice, “Abdurrahman Hâlis Tâlebânî ve *Behcetül-Esrâr* Tercümesi Adlı Eseri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
 - Şeyh Nureddîn Ebû'l Hasan, *Menâkıb-ı Abdülkâdir Geylânî: Behcetül'Esrâr*, çev. Şeyh Abdurrahman Hâlis (Tâlebânî) Kerkükî, sad. Mustafa Necati Ak, İstanbul: Onur Basım Yayın, 2013; Kitsan Basım Yayın 2013.

5. Abdurrahman Nesîb Efendi (Üsküdar, v. 1842)

Azîz Mahmud Hüdâyî âsitânesi şeyhi olan babası Mehmed Şehâbeddîn Efendi'den hilafet alarak önce Ayasofya'daki Erdebil tekkesinde, babasının vefatı üzerine Hüdâyî âsitânesinde postnişin olur. Bilâhare Ordu-yı Hümâyün vaizi olarak tayin edilir. Seyyid mahlası ile yazdığı şiirlerini, mürettep bir Dîvân'da toplamış ayrıca mûsikî ile meşgul olmuştur. Hüdâyî haziresinde medfûndur.

- Mermutlu, Mehmet Sait, “Abdurrahman Nesîb Efendi,²⁹ Hayatı, Dinî-Tasavvufî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tahlili”, Doktora tezi, Harran Üniversitesi, 2010.

6. Abdülkâdir b. Muhyiddîn el-Erbilî (Erbil, 1806-1897)

Şeyhi Abdurrahman Hâlis Tâlebânî'nin emri üzerine irşat vazifesiyle Urfa'daki Sâkıbiyye Tekkesi'ne gönderilir. Kerkük, (Mısır) Tanta ve İstanbul'a seyahat ederek Kâdirî tarikatının yanı sıra Halvetî ve Nakşibendî icazetleri alır. Urfa mebusu Şeyh Safvet Efendi, oğludur. Urfa'da meşhur olan Dede Osman Avni Efendi'yi yetiştirmiştir. Kabri Urfa'nın Kurtuluş Meydanı'nda bulunan Halvetî Tekkesi'ndedir.

- Taşkanat, Mehmet, “Abdülkâdir bin Muhyiddîn el-Erbilî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 2014.

7. Abdülkâdir el-Kâdirî (...)

Hakkındaki bilgiler İstanbul, İzzet Efendi Matbaası'nda 1868 yılında basılmış aşağıda bahsi geçen eserindeki şu satırlardan ibarettir. “Bu abd-i fakîr İslambolî es-Seyyid Abdülkâdir el-Kâdirî el-mülakkab bi'r-Râşidi'r-Rifâî ibn es-Seyyid eş-Şeyh Mustafa el-ma'rûf bi'l-Hulûsî”.

- Sertyay, Sedef, Abdülkâdir el-Kâdirî ve *Vesîle* adlı eseri”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013.

28 En önemli halifelerinden Urfalı şeyh Abdülkâdir Sıddıkî Efendi Şeyh Safvet Efendi'nin kayınpederidir. Oğlu Rıza Efendi'ye Sultan II. Abdülhamit maaş bağlatmıştır.

29 Hidayetoğlu, Selaheddîn, “Nesîb Dede Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Dîvân'ı ile Rîşte-i Cevâhir'in Tenkitli Metni”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 1996.

8. Abdülkâdir Gulâmî³⁰ (Sivas, 1854-1886)

İlk tahsîlini babası Mûr Ali Baba'dan, icazetini İhramcızâde Mehmed Efendi'den almıştır. Babasıyla birlikte geldiği Kerkük'te Abdurrahman Halis Efendi'nin yerine şeyh olan Ali Efendi eliyle Kâdirî tarikatına girer. On sekiz yaşında *Dîvân*'ını bastırır. Maarif müfettişliği ve öğretmenlik yapmış, Gürün kasabasında yaptırdığı dergâha halife tayin ederek vakfiyeye bağlamıştır. Kâdirî-Halisî kolunun yayılmasında Gulâmî ve oğlu Fazlullah Efendi'nin büyük katkıları olmuştur. Otuz iki yaşında vefat ederek babasının yanına defnedilir.

- Karakaya, Betül, "Abdülkâdir Gulâmî'nin Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi", Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.
 - *Dîvân*, haz. Recep Toparlı, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1992.
 - Arslan, Mehmet, *Sivaslı Gulâmî Divanı*, Sivas: Âsitân Yay., 2009.

9. Abidin Paşa (Yunanistan-Preveze, 1843-1906)

Memleketindeki tahsîlinden sonra İstanbul'a gelerek devlet hizmetine girmiş, islah hareketleri için Diyarbakır'a gönderilmiştir. Sivas, Selanik, Adana, Ankara valiliği yapar. Emekli olup İstanbul'a dönünce Yemen Islahatı Komisyonu'na tayin edilir. İstanbul Merkez Efendi postnişini Nureddîn Efendi'ye intisap eder. Kabri Fatih türbesi avlusundadır.

- Çelik, İsa, "Abidin Paşa'nın (1843-1906) Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri", Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2001.

10. Ahmed Hüsameddîn Dağistanî (Tabasaran-Rükkâl, 1848-1925)

İlk tahsîlini Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Seyyid Mehmed Saîd Rükûkâl'den alır. Beraber gittikleri Hac'da babasının vefatı üzerine Halil Hamdi Paşa vesilesiyle İstanbul'a gelir. Yanlış bir ihbar üzerine getirildiği Ankara'da vali Abidin Paşa'nın konuğu olur. Daha sonra Bursa'da ilim ve irşat faaliyetine başlar. Hakkında çıkan söylentiler yüzünden II. Abdülhamid'in emriyle Trablusgarp'a sürgün edilir. Bursa, Sivrihisar ve Balıkesir'den sonra İstanbul'a dönen Ahmed Hüsameddîn Efendi burada vefat eder. Kabri Edirnekapı'da iken yol inşaatı sırasında Silivrikapı Kozlu Mezarlığı'ndaki aile kabristanına taşınır.

- Kutluca, Zeynep Şeyma, "Ahmed Hüsameddîn Dağistanî'nin *Zübdetü'l-Merâtib* İsimli Eseri (İnceleme ve Metin)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Alkan, Harun, "Ahmed Hüsameddîn Dağistanî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Hitit Üniversitesi, 2015.

30 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872108.pdf>

- *Edvâr-ı Alem'den Parçalar*, haz. Kazım Öztürk (oğlu),³¹ İstanbul, 1953.
- *İslam Felsefesine Işık Veren Seyyidler*, sad. Kazım Öztürk, Ankara, 1969. (Mevâlid-i Ehl-i Beyt)
- (*Kur'ân'ın 20. asra göre anlamı*) *Fatiha ve Amme cüzü, okunuşu, tercümesi ve açıklaması*, ter. M. Kazım Öztürk, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1974.
- *Te'vîl: Esrâr-ı ceberûtil a'lâ*, haz. M. Kazım Öztürk, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1987.
- *Tuba Ağacından Çiçekler*, haz. Kazım Öztürk, ts., y.y.
- Öztürk, Musa Kazım, *Seyyid Ahmet Hüsameddîn Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Karakaş Matbaacılık, 1996.
- Alptekin, Turan, *Seyyid Ahmed Hüsameddîn: Eserleri ve Nakşibendî Öğretinin Kökleri*, İstanbul: Demos Yay., 2007.

11. Ahmed Mahir Efendi (Kastamonu, 1860-1922)

Şeyh Ahmet Hicâbî'den icazet alır. İstanbul'da çeşitli yerlerde hâkimlik, Meclis-i Mebusan'da yedi yıl, Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devresinde iki yıl milletvekilliği yapar. Darülfünûn'da on üç yıl tefsir ve kelam dersi vermiştir. Medine-i Münevvere ve Rumeli'ye seyahatler gerçekleştirir. Kabri Kastamonu Kuzyaka nahiyesi, Şeyh köyündedir.

- Karaca, Hüseyin, Ahmed Mahir Efendi'nin *el-Muhkem fi Şerhi'l -Hikem* adlı eseri (ilk 100 sayfa), Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Levent, Lamia, "Ahmed Mahir Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
 - *Hikemü'l-Atâiyye: el-muhkem fi şerhi'l-Hikem*, haz. Selahattin Hacıoğlu, İstanbul: Erkam Matbaası, 2006; Kurtuba Kitap, 2009.
 - *Hikem-i Atâiyye şerhi el-muhkem fi şerhi'l-Hikem*, haz. Tahir Galip Seratlı, İstanbul: Sûfî Kitap, 2010.
 - *Fatiha Suresinin Özellikleri*, Konya: Kardelen Yay., 2011.

12. Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî (Gümüşhane, 1813-1893)

Trabzon'da başladığı tahsiline İstanbul'da devam eder. Sultan II. Mahmud'un hocası Abdurrahman Harputî ve Sultan Abdülmecid'in hocası Hâfız Emin Efendi'nin talebesi olur. Üsküdar Alaca Minare Tekkesi'nde tanıştığı Hâlidî Şeyh Abdül-fettah Akri'nin yönlendirmesiyle Ahmed Ervâdî'den hilafet alır. Bugün yerinde Defterdarlık binası bulunan Gümüşhanevî tekkesinde Nakşibendî ve Şâzelî usûl ve adâbı üzere irşadını sürdürür. Sarayın tahsis ettiği gemiyle gittiği Hac dönüşü

31 Şeyh Efendi'nin diğer çocukları tarafından neşredilen eserleri için bkz. *Makâsıd-ı sâlikin*, nşr. Ali Rıza, İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1339-1341/1921-23. *Zübdetü'l-merâtib*, çev. Fatma Zehra, Dersâadet: Matbaa-i Ahmed Kâmil, 1341/1923.

üç yıl kaldığı Mısır'da iki yüzü aşkın talebeye Hadis okutur. Huzur dersi hocası olan birçok alime hilafet vererek Hâlidîliğin yayılmasında büyük rol oynamıştır. Kabri Süleymaniye Camii haziresindedir.

- Gündüz, İrfan, “Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddîn, Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1983.³²
- Aydoğdu, Rukiye, “XIX. yy. Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-Hadis İlişkisi-Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî Özelinde”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.
- Tural, Latifov, “Ahmet Ziyâeddîn Gümüşhanevî'nin *Câmiu'l Usûl* Adlı Eserinde Tasavvufî Eğitimin Merhaleleri”, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, 2015.
 - *Gafillerin Kurtuluş Yolu: Necâtü'l-gâfilîn*, çev. Ali Kemal Saran, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1968.
 - *Râmûzü'l-ehâdis: 7097 hadis tercümesi*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: Pamuk Yay., 1976.
 - *Veliler ve Tarikatlerde Usûl (Câmiu'l Usûl)*, çev. Rahmi Serin, İstanbul: Pamuk Yay., 1977.
 - *Rûhü'l-ârifîn: vuslat ehli ve ilahi aşk*, çev. Rahmi Serin, İstanbul: Pamuk Yay., 1978.
 - *Râmûzü'l-ehâdis: Hadisler Deryası Tercümesi*, ter. Abdülazîz Bekkine, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1982, 2. c.
 - İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyâeddîn: Hayatı, eserleri, tarikat anlayışı ve Hâlidîyye tarikatı*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1984.
 - *Büyük Dua Kitabı: Mecmuatü'l-ahzâb*, ter. Ahmet Faik Arslantürkoglu, İstanbul: İslamoğlu Yay., 1990; Bahar Yay., 2018.
 - *Ehl-i Sünnet İ'tikâdı: Metin ve Şerh*, çev. Abdülkâdir Kabakçı, Fuat Günel, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1996.
 - Hülya Yılmaz, *Dünden Bugüne Gümüşhanevî Mektebi*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1997.
 - *Ariflerin Ruhü*, çev. İbrahim Eken, İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2004.
 - *el-Kulûbü'd-darîa: Muhtârât min Mecmuatü'l-ahzâb*, İstanbul: Işık Yay., 2005.
 - Mahmut Yazıcı, *Gümüşhanevî Hazretleri Hayatı Hadisçiliği ve Kırk Hadis*, İstanbul: Gaye Vakfı, 2007.
 - Mustafa Fevzi Efendi, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî Menkıbeleri*, haz. Tahir Hâfızoglu, İstanbul: İnsan Yay., 2010.
 - Macit Demirer, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî ve Hadisçiliği*, Aybil Yay., 2011.

32 İSAM kataloğunda 1981 olarak kaydedilmiştir.

- *Ahmed Ziyâüddîn Gümüſhanevî*, ed. Abdullah Özcan, İstanbul: GÜYAD, 2015.
- Dündar Alikılıç, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüſhanevî, Hayatı, Kurduđu Kü-tüphaneler ve Ruh'u'l Arifin Risâlesi*, Aliođlu Yayınevi, 2016.
- Adem Ezber, *Fotoğraflarla Ahmed Ziyâüddîn Gümüſhanevî*, Ankara: Hazar Reklam Matbaacılık, 2017.
- Rukiye Aydoğdu Demir, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüſhanevî*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

13. Ali Behcet Efendi (Konya, 1727-1822)

Afyon Divane Mehmet Çelebi Dergâhu postnişini Alaaddîn Çelebi'den ders okumuş, medrese tahsilini bitirip kadılık yaptıktan sonra tekrar Afyon'a dönerek çilesini tamamlamıştır. Bursa'da ikamet eden Kerküklü Seyyid Mehmed Emin Efendi'ye intisap ederek Nakşî, Kâdirî, Kübrevî, Çiştî ve Şettârî icazeti alır. Sadrazam Burdurlu Derviş Mehmed Paşa'nın vesilesiyle Sultan II. Mahmud tarafından İstanbul'a davet edilerek Selimiye Nakşibendî dergâhu şeyhliğine tayin olunur. İbrahim Hayranî Efendi, talebelerindedir. XIX. asırda Mevlevî-Nakşî yakınlaşmasında önemli bir yeri vardır. Kabri Selimiye dergâhu haziresindedir.

- Haksever, Melahat, "Ali Behcet Efendi ve Risâle-i Ubeydiyye-i Nakşibendiye adlı eserine göre tasavvuf anlayışı", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2001.
- Ertuğrul, Muzaffer, "Pendnâme Şerhi Nüzhetü'l-İhvân'a göre Pend-i Attâr'da Tasavvufî kavramlar", Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2017. (Ali Behcet Efendi'ye aittir.)
 - Ali Behcet Efendi, *Ubeydiyye Risâlesi: Dar Geçitleri Aşmak*, çeviri yazı, çev. ve sad. Yusuf Turan Günaydın, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2012.

14. Ali Fuad Efendi, Mesnevîhân (...)

Cerîde-i Sûfiyye dergisi için yapmış olduğu başvurudan 1879 yılında doğmuş olabileceği düşünülmektedir. Dergide üç yüz kadar yazısı yayınlanmıştır. Yazılardan Cankurtaran semtinde ikamet ettiği ve Ayasofya Camii'nde ders alıp verdiği anlaşılmaktadır. Kaleme aldığı son makale 1919 tarihlidir. Annesi Kızıltoprak, Mahmud Baba türbesinde medfündür.

- Acer, Abdurrahman, "Mesnevî-hân Ali Fuâd Efendi'nin Cerîde-i Sûfiyye'deki makâleleri: İnceleme ve metin", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.

15. Aşçı Dede (Kandilli, 1828-1906?)

Dördüncü ordu ruznamçecisi olarak Erzurum'a gitmesinin akabinde Erzincan'da Nakşî-Hâlidî şeyhi Terzi Baba'nın halifesi Şeyh Fehmi Efendi'ye intisap eder.

Şam'daki memuriyetinden sonra tayin edildiği Edirne'de Mevlevihâne şeyhi Hacı Ali Efendi'den sikke giymiştir. Burada yazmaya başladığı hatıraları³³ tasavvufi bilgileri de içeren aynı zamanda bir seyahatnâme niteliğindedir. Vefat tarihi ve yeri belli değildir.

- Çeven, Zeynep İrem, “Hatıralar Işığında Tasavvufi Terbiye (Aşçı Dede Örneği)”, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2017.
 - Reşat Ekrem Koçu (M.A. Akbay ile), *Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: Hatıralar, Aşçidede Halil İbrahim*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1959.
 - *Aşçı Dede'nin Hatıraları*, haz. Eyüp Tanrıverdi, Mustafa Koç, İstanbul: Kitabevi Yay., 2006.

16. Cebbarzâde Mehmed Arif (Baltalimanı, 1828-1920)

Otuz üç yıl devlet hizmetinde bulunmuş, emekli olduktan sonra Çengelköy'deki Doktor İrfan Bey Köşkü'nü kiralayarak eser telifiyle uğraşmıştır. Bekâr Deresi'nde kendi oturduğu evde vefat etmiş, vasiyeti üzere Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedilmiştir.

- Özgüç, Süleyman, “Cebbarzâde Muhammed Arif Bey³⁴ ve *Atiyye-i Subhânîyye* İsimli Eseri (Metin ve İnceleme)”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.
 - Muhyiddîn Abdülkâdir b. Musa b. Abdullah Abdülkâdir-i Geylânî, *Atiyye-i subhânîyye*, ter. Cebbarzâde Mehmed Arif İbn Şakir, sad. Melih Yuluğ, İstanbul: Uluçnar Yay., 1976.
 - Cebbarzâde Mehmed Arif, *Sen Gelince Efendim (s.a.v.): Mevlid Şerhi: İzâhu'l-merâm alâ vilâdeti seyyidi'l-enâm*, sad. Doç. Dr. Ozan Yılmaz, İstanbul: Semerkand, 2017.³⁵

17. Edhem Giridî (...)

- Koç, Ebru Şahin, “İbrahim Edhem Giridî'nin *Makâlât-ı Hikemiyye* Adlı Eserinin Sadeleştirilmesi ve Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, 2008.

33 Bu konuda yapılmış bir doktora çalışması mevcuttur. Marie Luise Bremer, “*Die Memoiren des türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrâhîm*”, Bonn Philosophisches Fakultät, 1959.

34 Younis Ahmed Adam Yahya, “Cebbarzâde Muhammed Ârif Bey ve ‘Miftâhu Hazâini Rahmâniyye fî Memleketi Vücûdî'l-İnsâniyye’ Adlı Eseri”, Yüksek Lisans, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2015.

35 Kitap bölümü için bkz. Ceylan, Ömür, “Üsküdar'ın ‘Kravatlı Evliya’sı Cebbarzâde (Çapanzâde) Mehmet Arif Bey ve Nutk-ı Sünbül Sinan Şerhi”, *Bağ Bozumu Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 155-163.

- İbrahim Edhem Giridi, *Makâlât-ı Hikemiyye*, haz. Eren Yavuz, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2013.

18. Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi (Bursa, 1776-1832)

Dedesi Bursa Gazzî dergâhının kurucusu Şeyh Ahmed Gazzî'nin torunu Mustaba Nesîb Efendi'dir. Dokuz yaşında dedesinin vefatı üzerine dergâhın meşihatine getirilir. Bursalı Mehmed Emin Kerkükî'den Nakşî-Müceddidî icazetnâmesi aldıktan sonra onun halifesi Ali Behcet Efendi'den istifâde eder. Kırk beş yıl vazife yaptığı dergâhta Mısri usûlünün yanı sıra hatm-i hâcegâna devam eder. Dedesi Ahmed Gazzî'nin yanına defnedilmiştir.³⁶

- Tekeli, Hamdi, "Gazzîzâde Abdüllatîf in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı", Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, 2000.
- Karaköse, Şaban, "Gazzîzâde Abdüllatîf ve *Mergûbü's Salikîn* adlı Eseri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2002.
- Çetiner, Ebubekir, *Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi ve Şerefü'l-Âfâk* adlı eseri, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2013.
 - *Nakşbend yolunun esasları Mergûbü's-sâlikîn*, Gazzîzâde Abdüllatîf, haz. Şaban Karaköse, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
 - *Vekâyî-i Baba Paşa fi't-târîh*, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, çev. ve haz. Salih Erol, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
 - *Hulâsatü'l-vefeyât*, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi, haz. Ayşe Nur Sır DüNDAR, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015. 2. c.
 - *Gazzîzâde Abdüllatîf in Hayatı, Eserleri ve Vâkıât'ı*, haz. Hamdi Tekeli, Bursa: Uludağ Yay., 2016.

19. Hâlid-i Bağdâdî (Irak-Karadağ, 1779-1827)

Şeyh Abdülkerim Berzencî'nin vefatı üzerine onun yerine Süleymaniye'de yedi yıl müderrislik yapmıştır. Ziyarete gelen Hindistanlı bir derviş, Delhili Nakşî şeyhi Abdullah Dihlevî'den el almasını tavsiye edince İran ve Afganistan yoluyla ulaştığı Delhi'de Nakşibendiyye'nin yanı sıra Kâdirî, Sühreverdî, Kübrevî ve Çiştî tarikatlarından icazet alır. Yolculuğu boyunca Şii ulemayla yaptığı tartışmaları da sürdürmüştür. Nakşîliği yaymaya başlaması Süleymaniye'deki Kâdirî şeyhlerini rahatsız edince Bağdat'a gidip satın aldığı medreseyi Nakşibendî zaviyesine çevirir. Kendisi için reddiyeler yazılsa da gönderdiği halifesi, Şam müftüsünü mensupları arasına katınca Ümeyye Camii'ndeki Benî Gazzî Halvethânesi'ne yerleşir. Kudüs'teki

36 1979 yılında yıkılan dergâhın yerine okul yapılmış, türbedeki kabirler Pınarbaşı Mezarlığı'na nakledilmiştir. "Mısıryye", *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, haz. M. Kara, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012, s. 685.

halifesi Şeyh Abdullah Ferdî'nin daveti üzerine Şam'dan ayrıldığı sırada vebaya yakalanarak vefat eder. Cebelikâsiyyun'da medfündür.

- Memiş, Abdurrahman, “Hâlid-i Bağdâdî: Hayatı, Eserleri, Halifeleri ve Anadolu'da Hâlidîlik, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Kutlu, Ahmet, “Şeyh Hâlid'in *Mektûbât*'ında Din ve Tasavvuf”, Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2006.
- Kavak, Abdulcebbar, “Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidî Tasavvuf Geleceğinin Tarihi Gelişim Süreci”, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013.
 - *İman ve İslam: Ferâid-ül-fevâid*: çev. Kemahlı Feyzullah, haz. Hüseyin Hilmi Işık, İstanbul: N. Uycan Matbaası, 1966; çev. Hüseyin Hilmi Işık, İstanbul: Işık Kitabevi, 1976; çev. Kemahlı Feyzullah Efendi, İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2010.
 - *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Dîvânı ve şerhi*,³⁷ haz. Sadreddîn Yüksel, İstanbul: Sabah Gazetesi Kültür Yay., 1977.
 - *Hâlidîyye risâlesi*, haz. Yakup Çiçek, İstanbul: Umran Yay., 1987; *Risâle-i Hâlidîyye tercümesi ve Âdâb-ı Zikir risâlesi*, çev. Ahmed b. Ali, sad. Mehmet Zahit Kotku, İstanbul: Seha Neşriyat, 1990.
 - Sahib, Esad, *Mektûbât-ı Mevlânâ Hâlid*, haz. Dilaver Selvi, Kemal Yıldız, İstanbul: Umran Yay., 1993.
 - *Şemsü's-şümûs Mevd-i Tâlid Hâlidîyye risâlesi, Âdâb-ı mürîd tercümesi*, ter. Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa; sad. A. Fikri Yavuz, Mahmud Parlar, İstanbul: Kitsan, 1996.
 - *Risâle-i Hâlidîyye, Mevd-i Tâlid (Büyük Doğu) Şemsü's-Şümûs* (Güneşler Güneşi), haz. Yakup Çiçek, İstanbul: Sey-Tac Yay., 2004.
 - *Ziyâeddîn Mevlânâ Hâlid*, haz. Süleyman Kuku, İstanbul: Damra Yay., 2008.
 - *Dîvân Tercümesi Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Gölgesinde Çeşme-i Muhabbet*, haz. Süleyman Kuku, İstanbul: Damra Yay., 2010.
 - *Hâlidîyye risâlesi*, çev. Suat Demirtaş, İstanbul: Semerkand, 2010.
 - Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî Hayatı Eserleri, Tesirleri ve Anadolu'da Hâlidîlik*, İstanbul: Kitabevi, 2000; Kaynak Yay., 2011.
 - İbrahim Fasih Haydarî, *Büyük doğuş mecdü't-talid: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (k.s.) hayatı, halifeleri ve menkıbeleri*, çev. Eser Sazak, İstanbul: Semerkand, 2011.
 - el-Hac Hasan Şükrü, *Güneşler güneşi şemsü's-şümûs: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin (k.s.) hayatı, halifeleri ve menkıbeleri*, İstanbul: Semerkand, 2012.

37 Dîvân'ın daha önce Osmanlıca baskısı için: Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, *Hâzâ Dîvân-ı Mevlânâ Hâlid*, İstanbul: Fatih Demir Matbaası, 1955.

- Mehmet Kubat, *Hâlid-i Bağdâdi: Sûfî Kelamı*, İstanbul: Hikmetevi Yay., 2014.
- Abdulcebbar Kavak, *Hâlid el-Bağdâdi*, Kars: İbrahim Çeçen Üniversitesi Yay., 2014. Nizamiye Akademi, 2016; Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.

20. Harîrîzâde Kemâleddîn Efendi (İstanbul, 1850-1882)

Rifâî şeyhi Seyyid Abdurrahman el-Harîrî'nin oğludur. Babasının vefatından sonra allâme Şakir Efendi'den Sahîh-i Buhârî, Halep'ten maiyyetinde getirdiği Şeyh Abdüllatif Buhârî'den Hanefî fihına dair metinler okur. Ayrıca Şeyh Kasım el-Mağribî'nin hadis derslerine devam eder. İstanbul'a gelen Muhammed Nürü'l-Arabî'yi evinde ağırlayarak kendisine intisap etmiş, bilâhare şeyhini ziyareti akabinde Üsküp'ten dönerken Ramazâniyye ve Sinâniyye hilafetnâmesi almıştır. Bir dönem Fatih kütüphanesinde hâfız-ı kütüp olsa da daha çok Hırka-i Şerîf'teki evinde eser telifi ve irşatla meşgul olmuştur. Kabri Eyüp'te Şeyh Hasip Efendi Rifâî Dergâhı haziresindedir.

- Çiçek, Yakup, “Harîrîzâde Mehmed Kemaleddîn: Hayatı Eserleri ve *Tibyânu vesâili'l-Hakâik Fi Beyâni Selâsili't-Tarâik*”, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, 1982.
- Özbek, Zeynep, “Harîrîzâde'nin *Virdü's-Settâr* Şerhi: İnceleme ve Metin Transkripsiyonu”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Ocakoğlu, Hatice, Harîrîzâde'nin Şeyh Bedreddîn *Vâridât*'ı Üzerine Şerhinin Tahkik ve Değerlendirilmesi: (1-100. Varaklar Arası) Marmara Üniversitesi, 2009.
- Aydın, Ayşenur, “Harîrîzâde Kemâleddîn Efendi'nin³⁸ *Kenzü'l-Feyz* İsimli Eseri: Metin ve İnceleme”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.
 - Harîrîzâde Kemâleddîn Efendi, *İhlas suresi tefsiri: el-Mevridü'l-has bi'l-havas fi tefsiri sureti'l-ihlas*, haz. Yakup Çiçek, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1996.
 - *Kemâlnâme-i Âl-i Abâ*, haz. Burak Anılır, H Yay., 2015.

21. Hicâbî Abdülbâkî Efendi (Bahçesaray, v. 1822)

Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine göç ettikleri Amasya'da Ürgüplü Ahmet Efendi'den zahîrî ilimleri aldıktan sonra Nakşî-Müceddidî şeyhi Turhallı Şeyh Mustafa'ya intisap eder. Şeyhinin vefatından sonra Ziyaret kasa-basında vefatına kadar irşat faaliyetlerini sürdürür. Hicâbî Baba camiine bitişik olan türbesinde medfûndur.

38 Harîrîzâde'nin sadeleştirilmiş ve özetlenmiş iki çalışması için bkz. http://isamveri.org/pdfdrq/D00018/1990_9/1990_9_TURERO2.pdf (Medâr-ı Vâhidîyyet ve Merkez-i Ehadiyyet) http://isamveri.org/pdfdrq/D02193/2009_IX_23/2009_IX_23_TURERO.pdf (Feyzu'l Muğni min sirri hadisi 'Men Talebeni')

- Uyar, Mehmet, “Hicâbî Abdülbâkî Efendi'nin Tasavvufî Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 2012.³⁹

22. Hüseyin Hamdi b. Hüseyin (v. 1841)

Nakşibendî tarikatı ariflerinden olması dışında bir bilgiye rastlanmamıştır.

- Altun, Yavuz, “Hüseyin Hamdi b. Hüseyin'in *Hasbihâlî's-Sâlik fî Akvâli'l-Mesâlik* İsimli Eseri (Metin ve İnceleme)”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.

23. Kabûlî Mustafa Efendi (v. 1829)

Edirne'ye Rifâilîği getiren Basralı Şeyh Ali eş-Şeybâ'nın halifesi olup Yazıcı Muradiye mahallesindeki dergâhta kırk yıl postta oturan İbrahim Ecel'in terbiyesinde yetişmiş, şeyhinin halifesi Müftüzâde Sadeddîn Efendi'den hilafet almıştır. Mahkeme başkatipliğinde bulunmuş yanı sıra Selimiye Camii yakınlarındaki evini dergâh olarak kullanmış, bilhassa içki müptelası ve işsizlere himmet etmesiyle şöhret bulmuştur. Bursevî'nin *Rûhu'l Beyan* ve Kadı Beydavî tefsirlerini istinsah ederek geçimini sağlamıştır. Dergâha vakfettiği kitapları 1877-78 Rus işgalinde yağma edilmiştir. Dergâh haziresinde medfündür.

- Şimşek, Selami, “Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 1998.
- Aydeniz, M. Fazıl, Kabûlî Mustafa Efendi ve *Kenzü'l-Esrâr* Adlı Eseri, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2001.
 - Mustafa Kabûlî Efendi, Rifaî, *Kenzü'l-esrâr*, ter: Mehmet Bayrak, İstanbul: Dîvân Yay., 2001.
 - Selami Şimşek, *Edirneli Kabûlî Mustafa Efendi Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri Kenzü'l-Esrâr ve Dîvân'ı*, İstanbul: Buhara Yay., 2005.
 - *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifaî (Metinler)*, haz. Selami Şimşek, Edirne Valiliği, 2013, 2 c.

24. Kazancızâde Emin Edîb Efendi (Sivas, 1857-1919)

Mensup olduğu aile adı eski kayıtlarda Kazgancızâde olarak geçmektedir. Abdullah Hilmi Kırım'den ders almıştır. Farsça hocası, Mûr Ali Baba'nın oğlu Abdülkâdir Gulâmî'dir. İntisabı Muhammed Kemâhî, Mehmed Rüşdî, Hayyat Muhammed Vehbî ve Abdullah Mekkî kanalıyla Hâlid-i Bağdâdî'ye ulaşır. Muhammed Kemâhî'nin vefatından sonra yirmi üç yıl irşat makamında kalır. Manzum ve mensur eserlerinde Molla Câmî ve Ekberî irfan geleneğinin etkisi görülür. Askerî Rüşdiye'de Farsça öğretmenliği ayrıca hukuk azalığı yapmış, Mebusân Meclisi'nde

39 Çalışmanın matbû halî: Uyar, Mehmet, *Hicâbî Abdülbâkî Efendi'nin Tasavvufî Görüşleri*, Bursa: Emin Yay., 2013.

iki dönem vazife almış, Hicaz demiryolunun yapımında büyük katkı sağlamıştır. Ali Baba Camii haziresinde medfündür.

- Akdağ, Eyyup, “Kazancızâde Emin Edîb Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.
 - Alim Yıldız, *Kazancızâde Emin Edîb, Hayatı Şiirleri*, Sivas: Sivas Belediyesi yay., 2015.

25. Kuddûsî Ahmed Efendi/Mar’aşîzâde (Niğde-Bor, 1769-1849)

Maraş’tan Niğde’ye göç eden Nakşî şeyhi Hacı İbrahim Efendi’nin oğludur. Babasının vefatından sonra Turhal, Erzincan ve Kayseri’deki meşâyihle görüşüp Şam, Mısır ve Hicaz’ı dolaşır. Bor’a döndükten sonra 1807, 1810 yıllarında Balkan cephesinde Osmanlı Rus savaşına katılır. İlerleyen yıllarda Kâdirî tarikatına intisap eden Ahmed Efendi yaptığı on altı evlilikten dolayı memleketinde ağır bir şekilde itham edildiğinden on üç yıl zaviyesinden çıkamamıştır. Bor’daki türbesinde medfündür. XIX. asırda yetişen şair mutasavvıfların en önemlilerinden olup Mevlânâ Celâleddîn Rûmî’den etkilendiğini belirtmiştir.

- Sunar, Hüseyin, Ahmed Kuddûsî’nin *Hazînetü’l-Esrâr ve Ganîmetü’l-Ebrar* adlı eserinin terceme, tahrîc ve tahlîli, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Tenik, Ali, “Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
 - Kuddûsî Ahmed Efendi, *Kuddûsî Dîvânı*, çev. yazı Mehmed Emin Emi-noğlu, Konya: Can Kitabevi, ts.
 - Kuddûsî Ahmed Efendi, *Kuddûsî Dîvânı*, çev. yazı. Fehmi Kuyumcu, Ankara: Gaye Matbaacılık Sanayi, 1982.
 - Asım Köksal, *Hak Aşıkı Büyük Mürşid Ahmed Kuddûsî*, haz. Cüneyd Köksal, İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2001.
 - Kuddûsî Ahmed Efendi, *Kuddûsî Dîvânı*: tenkitli metin, haz. Ahmet Doğan, Ankara: Akçağ Basım, 2002.
 - Mustafa Özdamar, *Kuddûsî*, İstanbul: Kırkkandil Yay., 2003; *Borlu Şeyh Pîr Ahmed Kuddûsî*, İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi, 2008.
 - Ali Tenik, *Ahmed Kuddûsî*, Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı, 2011.

26. Kunta Hacı (Çeçenistan, v. 1867)

Çeçenistan’da Ruslara karşı yapılan cihat hareketi İmam Mansur’dan yaklaşık kırk yıl sonra Nakşî Hâlidî Gazi Muhammed’in önderliğinde Müridizm hareketi ile yeni bir boyut kazanır. ‘İmamlar dönemi’ denen 1821-1859 tarihleri arasında öne çıkan isim İmam Şâmil’dir. İmam Şâmil’in esaretinden sonra Kâdirî-Üveysî

olan Kunta Hacı'nın barış ve kardeşlik mesajı o zamana değin savunulan gazavat fikrine ters düşse de direnişten yorulmuş halkın ilgisini çeker. Rusya'nın sadık mollaları kullanarak içeriden bölmesi neticesinde hareket zayıflar. Nihayet Şali katliamında binlerce Çeçen kurşuna dizilir. Rusya'nın Grozni'de hapsedip ardından ikinci kez sürgün ettiği Kunta Hacı 1867'de vefat eder. Mezarı olmadığı için şeyhin öldüğüne inanmayan müritleri annesi Hedi Ana'nın mezarını ziyaretgaha dönüştürmüşlerdir.⁴⁰

- Mahaev, Ziyaudin, "Kafkasya'da Kunta-Hacı⁴¹ (Hayatı, Tesiri ve Tasavvufi Çizgisi)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2005.⁴²

27. Kuşadalı İbrahim Halvetî (Aydın, 1774-1846)

İstanbul Fevziyye medresesinde Emin Efendi'nin talebesi olmuş, Halvetî-Şabanî tarikatı Çerkeşiyeye kolunun pîri Mustafa Efendi'nin halîfesi Beypazarlı Ali Efendi ile tanışmıştır. Beşikçizâde dergâhının meşîhatine getirilen Beypazarlı kendisine hilafet vererek Mısır'a göndermişse de geri dönerek Aksaray'da kendisi için yaptırılan dergâhta irşada başlar. Dergâhın yangın geçirmesi üzerine Fatih'te Papasoğlu medresesinin karşısındaki bir konakta irşadı sürdürür. Üç sene Şam'da yaşadıkdan sonra Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi ve diğer müritleriyle çıktığı Mekke yolunda vefat eder.

- Öztürk, Yaşar Nuri, "Kuşadalı İbrâhim Halvetî Hayatı, düşünceleri, mektupları", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi, 1981.
 - Yaşar Nuri Öztürk, *Kutsal gönüllü Velî Kuşadalı İbrahim Halvetî: (Hayatı, Tasavvufî Düşünceleri Mektupları)*, İstanbul: Fatih Matbaası, 1982; Yeni Boyut Yay., 2013.
 - *Hidâyetü'l Velî fi Vâridât-ı Kuşadalı*, haz. Enderunlu Ali Âli Bey, Ankara, y.y., 2001.
 - Himmet Konur, *Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat*, İzmir: Tibyan yay., 2016.

28. Köstendilli Süleyman Şeyhî (Bulgaristan-Köstendil, v. 1820)

Nakşî-Müceddidî şeyhi Şâmîzâde Mustafa Efendi'ye intisap etmiştir. Nakşibendilik Köstendil'de kendisi ve ağabeyi sayesinde yayılır. Bu silsilede

40 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770793> Müridizm ile alakalı yapılan tezler: Akmaz, Ahmet, "Rus Yayılmacılığı Karşısında Kafkasya Müridizm Hareketinin doğuşu", Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Tarih Bölümü, 1994. Çatalıklıç, Didem, "Müridizmin Pasif Direniş Örneği Olarak Kunta Hacı", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2013.

41 https://www.academia.edu/35672361/Cecenistanda_Resmi_Mezhep_Kunta_Haci_Virdi?auto=download

42 Matbû halî: Makhaev, Ziyaudin, *Kafkasya'da Kunta Hacı Hayatı, Tesiri, Tasavvufî Çizgisi ve İki Risâlesi*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016.

olmakla birlikte Ekberî irfana bağlı kalmıştır. Dîvân sahibidir. Yaptırılmış olduğu dergâhta medfûndur.

- Yılmaz, Ali, “Mollazâde Süleyman Şeyhî Köstendilî'nin Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve *Bahrü'l Velâye'si*”, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 1985.⁴³
- Aydemir, Kâzım, “Köstendilî Süleyman Şeyhî'nin *Kûtu'l-Uşşak ve Hulâsatü'l-Esrâr* adlı eseri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.⁴⁴
- Ejder, Mustafa, “Köstendilli Mollazâde Süleyman Şeyhî Efendi'nin *Mir'âtü'l-Muvahhidîn* Adlı Eseri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1998.
- Doğan, Gönül, “Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin *Nikâtü'l-Hikem* İsimli Eseri (İnceleme ve Metin)”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Bedir, Engin, “Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin 'Lemeât-ı Nakşbend' Adlı Eseri (İnceleme ve Metin)”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Öksüz, Hatice Kübra, “Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin *Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vilât-ı Erbaîn* İsimli Eserleri (İnceleme ve Metin)”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Işık, Feyza, “Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin *Subhatü'l-Levâyh* Adlı Eseri (Metin-İnceleme)”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.
- Yıldırım, Birol, “Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi 2016.
 - Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1989.
 - Köstendilli Süleyman Şeyhî, *1001 Sûfî*, haz. Sezai Küçük, Semih Ceyhan, ed. Ercan Alkan, İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2007.
 - Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkânı Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2019.
 - Mustafa Kundakçı, *Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, İstanbul: Kesit Yay., 2019.

29. Mehmed Esad Dede (Selanik, 1843-1911)

Selanik'te Bedevî şeyhi Osman Efendi'ye, İstanbul'a geldiğinde Yenikapı Mevlevîhânesi postnişini Osman Selahaddîn Dede'ye intisap etmiştir. Eskişehir Mevlevîhânesi'nde Hasan Hüsnü Dede tarafından verilen hilafet ve mesnevîhânlık icazetinin yanı sıra müridi Tahirü'l-Mevlevî'nin isteği üzerine gittiği Hicaz'da Çiştîyye, İdrisiyye ve Şâzelîyye icazetleri alır. Vefatından iki sene önce Kasımpaşa

43 DİA maddesinde bu tezin 1989 yılında yapıldığı belirtilmiştir.

44 Diğer fakültelerde de bazı çalışmalar: Kundakçı, Mustafa, “Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'nin Dîvânı'nın tenkitli metni”, Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2003. Sejfovska, Suzanka, “Mecmua-i Resâil ve Şeyh Süleyman Efendi Nakşibendî-Köstendil”, Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2017.

Mevlevihânesi'ne yerleşir. Burada sırlanmış, Mevlevihâne'nin bir kısmı mektebe çevrilince Fatih'teki Tahir Ağa Tekkesi'ne nakledilmiştir.

- Kaya, Adnan, "Mesnevîhân Mehmed Esad Dede'nin *Ziyâu'l-Kulûb*⁴⁵ Tercümesi", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.

30. Mehmed Nûri (Şemseddîn) Efendi (İstanbul, 1801-1864)

Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfesi olup İstanbul'u ziyaret eden Abdülfettah el-Akrâ'ye intisap etmiştir. Abdülfettah Efendi'nin İstanbul'dan sürülmesi üzerine Beyazıt Camii'nde Hacı Saîd Efendi'nin tefsir dersleri almış ve otuz dört yaşında halifesi olmuştur. Nakşî-Müceddidî şeyhi Saîd Efendi'nin Sultan II. Mahmud tarafından Hacı Bektâş Velî türbesine şeyh tayin edilen edilmesiyle Nûri Efendi de burada üç ay kalmış, müridinin isteğiyle o sırada altı aydır boş olan Yahya Efendi dergâhına tayin edilmiştir. Sultan II. Mahmud'un emriyle Nusretiye Camii'nde Şifâ-i Şerîf okutmuş, Sultan Abdülmecîd'in hasta yatağında yanına çağırılmış, Sultan Abdülazîz'in de kılıç kuşanma törenine katılmıştır. Yahya Efendi dergâhında medfûndur.

- Aktan, Mustafa, "Mehmed Nûri Şemseddîn Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2004.
 - *Miftah'ül-kulûb* (gönüller açan kitap): metin-tercüme-şerh, haz. Abdülkâdir Akççek, İstanbul: Huzur Yayınevi, t.y.
 - *Miftahü'l-kulûb: Kalblerin Anahtarı*, İstanbul: Demir Kitabevi, 1968.
 - *Tam Miftahü'l-kulûb: Kalblerin Anahtarı*, İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1969.
 - *Evrâd-ı Fethiyye ve Evrad-ı Behâiyye ilaveli Miftahu'l-Kulûb: Kalblerin Anahtarı*, İstanbul: Çile Yay., 1976.
 - *Miftahü'l-kulûb'dan İnsanın En Büyük Düşmanı Nefs ve Mertebeleri*, haz. Abdülkâdir Dedeoğlu, haz. F. Zehra Dedeoğlu, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1996.
 - Muhammed Safi, Mahmud Sipahi, *Miftâhu'l Kulûb Kalplerin Anahtarı*, Bedir Yayınevi, 2017.

31. Mehmed Rifat Efendi (İstanbul, v. 1852)

Bazı eserlerde ismi Ahmed Rifat olarak kaydedilmiştir. Maliye teşkilatının önemli kademelerinde vazife almış, ser-halifelikten azledilerek Gelibolu'ya sürülse de affedilerek İstanbul'a dönmüş ve vazifesine devam etmiştir. *Nefha* adlı eseri Kâdirîliğin âdâb, erkân, Kâdirî meşâyih ve silsilesini bir araya getirmesi bakımından tasavvuf literatüründe önemli bir yer tutar. Ekberî ekole mensup

45 İmdâdullah Tehânevî'den yaptığı tercümedir.

şeyhlerin eserlerinden istifâde etmiştir. Kabri Hekimoğlu Camii avlusu şadırvanı yanındadır.⁴⁶

- Çakır, Adalet, “Mehmed Rifat Efendi'nin ‘Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye' Adlı Eseri İşığında Anadolu'da Kâdirilik”, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
 - Adalet Çakır, *Mehmed Rifat Efendi'nin Nefhatü'r-Riyâzi'l-Âliye'sinde Abdülkâdir-i Geylânî ve Kâdirilik*, İstanbul: İSAM, 2012. 2. c.

32. Mehmed Vehbî Konevî (Konya, v. 1828)

Konya Üçler Mezarlığı'nda medfûndur. Tek eseri Hâfız'a yazdığı şerhtir.

- Arı, Osman Sacid, “Mehmed Vehbî Konevî'nin Hâfız Dîvânı Şerhi'nde Tasavvufî Unsurlar”, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.

33. Mehmed Zekâî Dede (Eyüp, v. 1897)

Mısırlı Fazıl Bey ile birlikte bir süre Mısır'da yaşamıştır. Eyüp Bahariye Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşı olmuş, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sülüs ve nesih meşketmiştir. İsmail Dede Efendi'den sonra Mevlevî mûsikîsi repertuarına en çok ayın kazandıran kişidir. Oğlu Ahmet Irsoy dönemin önemli mûsikîşinaslarındandır. Kaşgârî dergâhı civarındaki aile mezarlığında medfûndur.

- Rızvanoğlu, Mustafa İsmail, “Eyyübî Mehmed Zekâî Dede Hayatı ve Dinî Eserleri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
 - *Esâtiz-i elhan: Hoca Zekâî Dede Efendi, Hoca Abdülkâdir-i Meragi, Dede Efendi, Rauf Yekta Bey*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.
 - Mehmed Zekâî Dedezâde Ahmed, Suphi Ezgi, *Türk mûsikîsi klasiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi külliyatı (ve zeyli)*, İstanbul: İstanbul Konservatuvarı, 1940, 3 c.
 - *Hoca Mehmed Zekâî Dede*, gen. yön. Bülent Özukan, İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 2000.
 - Ahmet Çalışır, *Hâce Hâfız Eyyübî Mehmed Zekâî Dede Efendi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., 2018.

34. Muhammed Bahâeddîn (Konya-Bozkır, 1831-1906)

Nakşî Hâlidî şeyhi Memiş Efendi namıyla tanınan Şeyh Muhammed Kudsi'nin büyük oğludur. Kabri Konya Hacı Abdülfettah Çavuş mezarlığındadır.

- Çoban, Ali, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn Efendi ve “İkâzu'n-Nâimîn” Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı”, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007.

46 <http://mustafaesmiahi.net/mustafaahi/tekkeler/mehmedrifat.html> Burada Mehmed Rifat Efendi'nin Hırka-i Şerif Kabakulak Tekkesi haziresi dokuz numaralı kabirde medfûn olduğu yazılıdır (2012). Erişim tarihi: 23.09.2019.

- Doğan, İbrahim, “Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn Efendi ve *Bâisü'l-Mağfire fi Beyâni Ekvâlî'l-Vahde* İsimli Eseri: Metin ve İnceleme”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.

35. Muhammed Emin Erbilî (Erbil, v. 1914)

Babası Fethullahzâde Kâdirî meşâyihinden olmasına rağmen kendisi Nakşî şeyhi Osman el-İrakî et-Tavilî ve oğlu Ömer et-Tavilî'ye intisap eder. Hicaz'da kaldığı süre zarfında Medine'deki Mahmudiye medresesine girmek için Türkçe öğrenir. Daha sonra Mısır'a geçerek Ezher'de tahsîl görür. Bulak'taki Sinâniyye mescidinde ve Mescid-i İmrânî'de irşada devam eder. Seleflerin taarruzuyla karşılaşsa da Nakşibendiliğin Mısır'ın çeşitli bölgelerinde yayılmasını sağlamıştır. Kabri Karafe mezarlığındadır. Mısır hükümeti tarafından *Sahra-yı Şeyhi'l Kebîr olarak* isimlendirilmiş ve türbe haline getirilmiştir.

- Akdoğan, Mesut, “Muhammed Emin Erbilî'nin Hayatı, Eserleri ve Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2016.
 - Muhammed Emin Kürdî Erbilî, *Kalblerin Nuru Tasavvuf*, ter. Abdulcelil Candan, Konya: İhya Kitabevi, 1982;
 - *Tasavvufun İncelikleri: Tenvîrül-Kulûb'tan Tasavvufî Sohbetler*, çev. Mehmed Can, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1997.
 - *Tenvîrül Kulûb*, çev. Halil Gönenç, Eser Neşriyat, t.y.

36. Muhammed Rasim, Hocaşâde (Malatya, 1840-1899)

Mevlevî tarikatına mensuptur. Diyarbakır ve Sivas bidayet mahkemelerinde görev yapmıştır. *Füsûs* üzerine yazma geleneğini modernleşme devrinde de sürdürür. İstanbul'da vefat eder.

- Şeker, Züleyha, “Hocaşâde Muhammed Rasim Efendi'nin *Kâşifî't-Te'vilât* İsimli Eserinin Transkripsiyonu ve İncelenmesi”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- Vural, Ahmet, “Hocaşâde Muhammed Rasim Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve *Zübdetü't-Tarîka* Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlîli, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, 2016.

37. Muhammed Ziyâeddîn (Bitlis-Hizan, 1856-1923)

Babası Osmanlı devleti tarafından Mecidî nişanıyla ödüllendirilmiş Nakşî-Hâlidî şeyhi Abdurrahman Tâhî'dir (Tâgî). Şeyh Abdurrahman oğlu yetişene kadar yerine damadı Şeyh Fethullah Verkanisî'yi bırakmıştır. Şeyh Muhammed Ziyâeddîn talebeleriyle birlikte Millî Mücadele'ye katılmış, Sultan Reşad tarafından ödüllendirilmiştir.⁴⁷ Ahmed Haznevî, Muhammed Ma'sum-ı Sâni, Seyyid

47 Mustafa Kemal'in kendisine gönderdiği mektup için; “Nurşinli Meşâyih-İzam'dan Şeyh Ziyâeddîn Efendi Hazretleri'ne”, *Nutuk*, Vesika 52, 13 Ağustos 1335, Ankara: Türk Tayyare ♡

Muhammed Şerif Arabkendî ve Adıyamanlı Abdülhakîm Hüseyinî önde gelen talebelerindedir. Nurşin'de babası Seyda Tâhî'nin yanında medfûndur.

- Yücel, Ömer Tayfur, “Şeyh Muhammed Ziyâeddîn'in Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.
 - *Mektûbât Şeyh Muhammed Ziyâeddîn ve Şeyh Ahmed el-Haznevî*, der. Şeyh Alauddîn, çev. Hasib Seven, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1977; Seriyeye Kitabevi, 1982.
 - *Mektûbât-ı Hazret Şeyh Muhammed Ziyâeddîn'in Mektupları*, Menzil Yay., 1999.
 - *Mektûbât-ı Hazret Şeyh Muhammed Ziyâeddîn'in Mektupları*, haz. Selaheddin Kınacı, İstanbul: Sey-Taç yay., 2006.

38. Murad Nakşibendî (Fatih-Çarşamba, 1788-1848)

Murad Molla⁴⁸ Tekkesi şeyhi Ahıskalı Abdülhalim Efendi'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra meşihatine tayin edildiği tekkenin yanında Darü'l Mesnevî inşa ettirir. Sultan Ahmet Camii'nde Cuma vaizliği yapmış, XIX. asırda Nakşî-Mevlevî yakınlığının temsilcisi olmuştur. Tekkenin haziresinde medfûndur.

- Günatan, Zekiye, “XIX. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Muhammed Murad Nakşibendî ve *Hülâsatü's-Şürûh* İsimli Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beytin Tahlîli”,⁴⁹ Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.⁵⁰
 - Mehmed Murad Nakşibendî, Şeyh Hâfız, *Kitab-ı Mâ-Hazar, Şerh-i Alâ Pend-i Attâr: Pendnâme-i Attar Şerhi*, haz: Muhammet Altaytaş, Emir Hüseyin Yiğit, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2012.
 - *Aşk Bağından Öğütler: Mâ Hazar: Pendnâme Şerhi*, haz. İbrahim Kunt, Mehmet Ali Özkan, İstanbul: Semerkand Yay., 2013.

Cemiyeti, 1927, s. 38-39. Bir başka Hâlidî şeyhi Ali Hüsameddin Efendi'nin tebrik mektubuna Mustafa Kemal'in cevabî mektubu için bkz. <https://www.independentturkish.com/node/73691/türkiyeden-sesler/mustafa-kemal-atatürkün-tavıla-li-ülünl-kürt-nakşibendî-hâlidî-şeyhi> (24.09.2019)

48 Murad Molla külliyesi bânîsi ile aynı adı taşıdığı için karıştırılmaktadır. Bâni için bkz. Murat Molla: Hayatı, kütüphanesi ve eserleri, Muzaffer Gökman, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1943.

49 Zekiye Günatan, *Muhammed Murâd Nakşibendî ve Hülâsatü's-Şürûh Mesnevî Şerhinden İlk 1001 Beyit*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010.

50 Hatice Özdil, “Tasavvuf Edebiyatı Terminolojisi Açısından Mehmed Murad Nakşibendî'nin Şerhleri”, Doktora tezi, Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, 2013. “Murad Molla Kütüphanesi'ndeki kelam kaynaklarının tanıtım ve tavsifi”, Mustafa Kahraman, 1993, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TİB, Kelam Bilim Dalı.

39. Mûr Ali Baba (Musul, v.1884)

Asıl adı Mehmed b. Ahmed Paşa b. Abdullah Paşa'dır. Genç yaşında Kerkük'te Abdurrahman Halis Tâlebânî ile görüşmüş, şeyhinin kendisini Sivas'ta bir dergâh kurmakla görevlendirmesi üzerine Sivasî dergâhı postnişini Şeyh İbrahim Naibî'nin yanına yerleşmiştir. 1878'de dergâhı vakıf haline getirerek oğlu Abdülkâdir Gulâmî'yi vekil tayin etmiş, Gürün ilçesinde de tarikatı genişletmiştir. Amasya ziyaretinde mutasarrıf Ziya Paşa kendisine intisap etmiştir.

- Kıbrıs, Mücahit, "Mûr Ali Baba ve *Tenbihü's-Sâlikin* İsimli Eseri: Metin ve İnceleme", Marmara Üniversitesi, 2015.
- Çınar, Fatih, *Mûr Ali Baba*, Sivas: Burüciye Yay., 2012.

40. Mustafa b. Abdurrahman Başterzi (Başkent Cezayir, v. 1836)

Babasının vefatından sonra Konstantine'deki zaviyeye şeyh olmuş, Fransızların işgali sırasında direnişlere katılmış, veba hastalığı nedeniyle vefat etmiştir. Kâdirliğin Rahmâniyye kolunun önemli isimlerindedir. Kasantina'da medfündür.

- Adsoy, Fatma, "Mustafa b. Abdurrahman Başterzi'nin *Kitâbu'l-Minahu'r-Rabbaniyye fi Beyâni'l-Manzumeti'r-Rahmâniyye* Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012.

41. Mustafa Fevzi Efendi, Kâtib (Erzincan, 1871-1924)

Erzincan'dan İstanbul'a gelerek on beş yıl Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî'nin hizmetinde bulunmuş, Gümüşhanevî'den sonra yerine geçen Hasan Hilmi Efendi'den icazet almıştır. Eserlerinin hepsi manzumdur. Gümüşhanevî dergâhı son şeyhi Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi ile karıştırılmaması için Mustafa Fevzi b. Numan adını kullanmıştır. Uzun yıllar bahriye teşkilatında katiplik yaptığı için Kâtib lakabıyla anılır. Kabri Mustafa Paşa tekkesinde iken yol yapımından dolayı torunu tarafından Edirnekapı Şehitliği'ne nakledilmiştir.

- Akbulut, Fikri, "Kâtib Mustafa Fevzi b. Numan Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006.
- Kul, Hasan Hüseyin, "Mustafa Fevzi bin Nu'man ve *Kitâbu İsbâti'l-Mesâlik fi Râbitati's-Sâlik* Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Güzel, Nuh Mehmet, "Fevzi Efendi'nin *Menâkıb-ı Ahmed Ziyâeddîn* Eserinin Araştırılması (İnceleme-Metin)", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
 - Vahdet aynasında: Osmanlı tasavvuf metinlerinden seçmeler: -I-, haz. Tahir Hâfızalioğlu, İstanbul: İnsan Yay., 2001.
 - Mustafa Fevzi Efendi, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, çeviri yazı ve sad. Mahmut Kanık, Fatma Zehra Kavukçu, Ankara: Hece Yay., 2003.

- Fikri Akbulut, *Bir Askerin Kaleminden Tasavvuf*, Konya: Ensar Yayıncılık, 2006.
- *Gümüştaneli Ahmed Ziyâeddîn Hazretleri'nin Menkıbeleri ve Menâkıbı Hüsnîye (Şeyh Hasan Hilmi Hazretlerinin Menkıbeleri)*, Konya, 2006.
- *Ahmed Ziyâeddîn Gümüştanevî Menkıbeleri*, haz. Tahir Hâfızoğlu, İstanbul: İnsan Yay., 2010.
- *Kitâb-ı ziyâiyye: Mir'âtü'ş-şühûd*, haz. Fatih Yıldız, Konya: Ensar Yayıncılık, 2012.
- *Hilye-i sâdât* (Nakşibendî silsilesinin manzum menâkıb ve şemâîli) haz. Ferdi Kiremitçi, İstanbul: Kesit Yay., 2017.
- *Mizanü'l İrfan*, haz. Erdem Can Öztürk, İstanbul: Kurgan Edebiyat, 2019.

42. Mustafa Rasim Efendi (...)

Müellif hakkındaki tek bilgi Şeyh Muhammed Saîd Efendi'nin talebesi olduğudur. Eserinin bitiş tarihi ise 1824 olarak kaydedilmiştir.

- Kara, İhsan, "Tasavvuf İstilahları Literatürü ve Seyyid Mustafa Rasim Efendi'nin *İstilahat-ı İnsan-ı Kâmil'i*", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
- Tasavvuf sözlüğü: *İstilahat-ı insan-ı kâmil*, haz. İhsan Kara, İstanbul: İnsan Yay., 2008.

43. Mustafa Vahyî Efendi (İstanbul, v. 1878)

Hâce Hasan Hüsameddîn Efendi'nin önde gelen halifesidir. Hüsameddîn Efendi'nin vefatından sonra Eyüp Hatuniye Tekkesi'nde uzun seneler Mesnevî okutmuştur. Sultan Abdülazîz devrinin 'İrfanlı Nakşî şeyhi' olarak tanınır. Hocasının yolunu takiben tekkede sema değil hatm-i haccân yaptırır. Medine'de vefat eden Vahyî Efendi'nin kabri Şeyh Şâmil'in yanındadır.

- Oran, Süleyman Arif, "Mustafa Vahyî Efendi ve Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Pekdoğru, Yakup, "Osmanlı Son Dönem Sûfilerinden Mustafa Vahyî Efendi'nin *Tuhfetü'sâlihîn* ve *Subhatü'z-Zâkirîn* İsimli Eseri: Günümüz Harflerine Çevirisi ve Metin Tahlîli, Yüksek Lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.

44. Müştâk Baba (Bitlis, v. 1831)

XIX. asrın mürettep Dîvân sahibi birkaç sûffisinden biridir. Tahsilini Kâdirî şeyhi olan dedesi Molla Süleyman ve amcası Şems-i Bitlisi'nin yanında sürdürür. Şeyhi Hacı Hasan Şirvanî'dir. Erzurum, Trabzon, Ankara yoluyla İstanbul'a gelerek Hoca Neşet Efendi'den Mesnevî okur. Eyüp'te Selâmi tekkesine vekalet etmiş, daha sonra yerleştiği Erzurum'daki konağında ve memleketi Bitlis'teki

dergâhında irşat faaliyetini sürdürmüştür. Bitlis'e dönerken Muş'ta uğradığı bir hücum neticesinde vefat ederek burada defnedilir.

- Akot, Bülent, "Müşâtâk Baba Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı",⁵¹ Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.⁵²
 - Mustafa Özkul, *Dîvân-ı Müştâk Baba Hayatı ve Eserleri*, Kadioğlu Matbaası/Erenler Matbaası, 1972.
 - Ahmet Doğan, *Müşâtâk Baba: Hayatı ve Edebî Şahsiyeti*, Ankara: Akçağ yay., 1995.
 - Müştâk Baba, *Dîvân*,⁵³ haz. Mehmed Kemal Gündoğdu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997.
 - *Ankara'nın Başkent Olacağını Bilen Müştâk Baba Geleceği Gördü İstanbul Yeniden Başkent Olacak*, haz. Serhat Ahmet Tan, İstanbul: Şira Yay., 2011.
 - Hüseyin Vassaf, *Risâle-i Müştâkiyye*, haz. Sinan Doğan, İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2012.

45. Nazif Hasan Dede (Mora-Yenişehir, 1794-1861)

Konya'da Muhammed Saîd Hemdem Çelebi'ye intisap ederek hilafet almış, Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi vefat edince buraya tayin edilmiştir. Memleketi Yenişehir'de bir Mevlevîhâne inşa ettirmiştir. Çırağan sarayının yaptırılması dolayısıyla kabri önce Maçka, daha sonra Bahariye Mevlevîhânesi'ne nakledilir. Oğlu Hüseyin Fahreddîn Dede Bahariye Mevlevîhânesi postnişinidir.

- Bilgin, Fatih, "Nazif Hasan Dede ve *Ta'rîfî's-Sülûk* Adlı Eseri", Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007.
 - *Nazif-i Mevlevî Dîvânçesi*, haz. Kemal Kahramanoğlu, Konya: Tablet Kitabevi, 2005.
 - *Mevlevî Nazif Dede Dîvânçe ve Risâlesi*, haz. Gülbeyaz Karakuş, İstanbul: Revak Kitabevi, 2013.

46. Nigârî (Azerbaycan-Karabağ, v.1886)

Asıl adı Hamza'dır. Hâlid-i Bağdâdî'nin halifesi İsmail Şirvanî'ye intisap eder. 1839'da mürşidiyle birlikte Amasya'ya giden Nigârî onun emriyle Hacc'a gitmiştir. Ehli Beyt'e zulmeden Emevî ve Mervanîlerin İslam dininin düşmanı olduğu söylemleri üzerine Amasya'dan Merzifon'a gönderilir. Daha sonra müritlerinden birinin davetiyle İstanbul'a gelmiş, Kâzım Paşa'nın girişimleri işe yaramayınca

51 Bülent Akol, *Müşâtâk-ı Bitlisî: Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yay., 2011.

52 Ahmet Doğan, "Müşâtâk Baba'nın Türkçe Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Unsurlar", Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1992.

53 Bir çeşit aile tarihi veya hâtrât niteliğindeki *Âsârü'l-Müşâtâk Esrârü'l-uşşâk* adlı eser burada özetlenmiştir.

bu defa da Harput'a sürgün edilmiştir. Orada vefat eden Nigârî vasiyeti üzerine Amasya'ya defnedilir.

- Çınar, Fatih, "Hamza Nigârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi", Yüksek Lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2009.⁵⁴
 - Mir Hamza Nigârî, *Divân-ı Seyyid Nigârî*, haz. A. Azmi Bilgin, İstanbul: Kule İletişim Hizmetleri, 2003.
 - *Divân-ı Seyyid Nigârî Bezbân-ı Türkî*, haz. Kurtuluş Altunbaş, Samsun: Cem Ofset, 2004, 2 c.
 - *Seyyid Nigârî Divânı*, haz. Muzaffer Akkuş Niğde Üniversitesi Yay., 2005.
 - Ahmet Özkılınc, *Mürşidi Aşk Olan Seyyid Nigârî*, İstanbul: Mega Yay., 2013.
 - Ahmet Hakkı Turâbî, *Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Hayatı ve Bestelenmiş Eserleri*, Amasya Belediyesi yay., 2016.
 - Neriman Hasanzâde, *Seyyid Nigârî Türbesi*, çev. İsmet Bora Binatlı, Kültür Ajans Yay, Ankara, 2018.

47. Nureddîn Birifkânî (Irak, 1816-1851)

İlk hocası, babası Abdülcebbar Birifkânî'dir. Yahya Mizurî gibi döneminin en büyük hocalarından ders görerek Nakşî, Kâdirî ve Halvetî tarikatlarından icazet alır. Bilâhare babasının irşadıyla Birifkân'a gider. Ceddi Şemseddîn Ahlatî'nin inşa ettirdiği tekkeyi imar ederek çevre muhitlerde irşat faaliyetlerini yürütür. Birçok meşâyih kendisini Abdükâdir Geylânî'den sonra zamanın ikinci gavısı olarak görmüştür. Kabri Birifkân'dadır.

- Ulucan, Mahmut, "Nüreddîn Birifkânî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi, 2012.

48. Nûrî'l-Arabî (Mısır, 1813-1888)

Ezher'de tahsilini tamamladıktan sonra Yanya'ya gidip Şeyh Yusuf Efendi'ye intisap eder. Şeyhinin emriyle Mekke'ye gittiğinde Şâbânî, Üveysiye ve Ekberiyeye tarikatlarından icazet alır. Tekrar Kahire üzerinden bazı Anadolu şehirlerine uğrayarak Selanik ve Serez'e geçer. *Emâlî* kasidesini Türkçe şerhetmesi Üsküp valisi Hıfzı Paşa'nın dikkatini çeker. Üsküp'te Nakşî Müceddidî şeyhi Kazanlı Abdülhâlik Efendi'ye intisap ettikten sonra Mekke'de onun talebesi Trabzonlu Mustafa Efendi'den icazet alır. 1850'de Üsküp valisi Selim Paşa'nın davetlisi olarak İstanbul'a gelir. Çerkez İsmail Paşa'nın davetiyle gittiği Manastır'da Şeyh Bedreddîn'in *Vâridât*'ını şerheder. Sultan Abdülaziz zamanında zındıklıkla itham edilse de tahkîkattan vazgeçilmiş, irşat faaliyetlerini Ustrumca'da sürdürmüştür.

54 Nigârî'nin mesnevîsi Taşlıova, Muammer Mete, "Mir Hamza Nigârî'nin Nigâr-Nâme Mesnevîsi: (İnceleme Metin)", Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üniversitesi, Türk Halk Edebiyatı, 1998.

Burada vefat eden Nûrî'l- Arabî'nin harap olan türbesinin yerine nişâne olarak ağaç dikilmiştir.

- Kumanlıoğlu, Hasan Fehmi, "Muhammed Nûrî'l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti ve Bazı Tasavvufî Görüşleri", Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1988.
 - *Muhammed Nûrî'l Arabî'nin risâleleri ve Noktati'l Beyân*, şrh. Fazıl Güvenç, y.y., ts.
 - Davud Yılmaz, *Seyyid Muhammed Nûrî'l Arabiyyi'l Melâmî*, y.y., t.y.
 - Yusuf Ziya İnan,⁵⁵ *Seyyidü'l Melâmî Muhammed Nûrî'l Arabî, Hayatı, Şahsiyeti Eserleri*, İstanbul: Osmanbey Matbaası 1971.
 - *Nesefî Akaidi Şerhi*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1993.
 - *Vâridât, Şeyh Bedreddîn*, haz. Saadettin Bilginer, Mustafa Varlı, Esmayay, 1994.
 - Baki Yaşa Altınok, *Seyyid Muhammed Nûr Noktai'l Beyân*, Ankara: Oba Yayınevi, 2000;
 - Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, *H. Pîr Seyyid Muhammed Nur el-Melâmî el-Arabî: Hayatı, şahsiyeti ve bazı tasavvufî görüşleri*, İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2000.
 - *Risâle-i Vehbiyye Eserinin Şerhi*, haz. H.F. Kumanlıoğlu, İzmir, 2005.
 - *Noktati'l-Beyân: Noktanın Sırrı*, sad.-çev.yazı-tpkibasım, haz. Rahmi Yananlı, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2012.
 - Vâridât tercüme ve şerh, çev. Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, şrh. Muhammed Nûrî'l-Arabî; Osmanlı Türkçesi'ne çev. Ali Urfi Efendi, haz. H. Rahmi Yananlı, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2013.
 - *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı şerhi*, haz. Mustafa Tatçı, İbrahim Özay, İstanbul: H Yay., 2014.
 - Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Menâkıb-ı Şeyh Seyyid Hâce Muhammed Nûrî'l-Arabî Beyân-ı melâmet ve ahvâl-i melâmîyye*, haz. Mustafa Tatçı, Burak Anılır, ter. Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, İstanbul: H Yay., 2014.
 - *İhsânî'r Rahman, Şerh-i Muhammed Nûrî'l Arabî alâ Risâleti Şehr-i Arslanî*, İzmir, 2015.
 - Ali Bolat, *Muhammed Nûrî'l Arabî hayatı eserleri ve tasavvufî görüşleri*, Samsun: Etüt yay, 2010, İstanbul: H Yay., 2015.

55 Aynı yazarın *İslam'da Melâmîliğin Tarihi Gelişimi* adlı kitabında Nûrî'l-Arabî'nin eserlerinin yanlış okunduğu söylenmiştir. Nihat Azamat, "Muhammed Nûrî'l-Arabî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-nurul-arabi> (27.09.2019).

- Nûrû'l Arabî Külliyyatı: 1. c. *Ezan ve Namaz Risâleleri*, haz. Mecit Yıldız, Burak Anılır, H Yay., 2016, 2.c. *Neseft Akaidi Şerhi*, haz. Mustafa Tatçı, B. Anılır, 2017, 3.c. *Vahdet Konuşmaları*, Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, 2017, 4.c. *Risâleler I*, haz. H.F. Kumanlıoğlu, B. Anılır, 2017, 5.c. *Nokta Şerhi*, haz. B. Anılır, 2018, 6.c. *Delâilü'l-Hayrât Şerhi*, haz. H.F. Kumanlıoğlu, 2018.
- Tahir Hâfızalioğlu, *Gayb Bahçesinden Seslenişler*, İstanbul: İnsan yay., 2017.

49. Osman Bedreddîn (Erzurum, 1850-1924)

İlk eğitimini Erzurum'da hocası Mehmet Tahir Efendi'den almış, Buharalı Seyyid Ahmed Merâmî'nin terbiyesinde yetişmiştir. Hocasının Buhara'ya dönmesi üzerine Mahmud Sâmîni'ye intisap eder. Şeyhinin vefatından sonra halkı irşat eden Mahmud Sâmîni, Nakşibendi tarikat silsilesinin sekizinci müceddidi kabul edildiği için *Sâminî* adıyla anılır. Diğer namıyla İmam Efendi, şeyhinin vefatından sonra Harput'a yerleşip burada hizmet etmiştir. Türbesi Harput Mezeris mezarlığındadır.

- Türkmen, Enver, "Osman Bedreddîn Erzurumî'nin *Gülzâr-ı Sâminî*'sinde Bulunan Ayetlerin Tasavvufî Yorumları ve *Rûhul-Beyan* Adlı Tefsirle Karşılaştırılması", Yüksek Lisans tezi, Fırat Üniversitesi, 2007.
- Karakuran, Ahmed Ziyâuddîn, "Osman Bedreddîn Erzurumî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015.
 - Osman Bedreddîn Erzurumî; *Sohbetnâme I: Hizmet Rehberi*, haz. Cemallettin Emiroğlu, Ankara: Gelişim Matbaası, 1983; II: Ankara: Elif Matbaası, 1984; III: Ankara: Elif Matbaası, 1985.
 - *Gülzâr-ı Sâminî Mektûbât*, haz. Ülker Yeniucun, İstanbul: Marifet Yay., 2006.
 - Bünyamin Erdem, *Osman Bedreddîn Erzurumî Hazretleri* (İmam Efendi), Elazığ: Örnek Ofset, 2012.
 - *Gülzâr-ı Sâminî: Sâminî'nin gül bahçesinden sohbetler*, haz. Yakup Sevimli, İstanbul: Semerkand, 2017. 3. c.

50. Ömer Ziyâeddîn Dağistanî (K. Kafkasya, 1850-1920)

1876 Osmanlı-Rus savaşında Şeyh Şâmil'in oğlu Gazi Mehmed Paşa ile beraber savaşa katıldıktan sonra İstanbul'da Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî'ye halife tayin edilir. 1878'de ikinci ordu alay müftülüğüne ve kadılık görevlerinin akabinde İstanbul'a yerleşir. Saltanat ve hilafeti savunan bir eser neşredip 31 Mart vakasına karıştığı iddiasıyla yargılanıp kalebentliğe mahkûm edilse de cezası sürgüne çevrilerek Medine'ye gönderilir. Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın davetiyle İskenderiye'ye gider. Yedi yıl sonra İstanbul'da Süleymaniye Medresesi müderrisliğine tayin olunur. Kısa bir süre Gümüşhanevî dergâhı meşihatinde bulunmuştur. Kabri Süleymaniye Camii haziresindedir.

- Arif Hakan Demirel, “Ömer Ziyâeddîn Dağistanî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı”,⁵⁶ Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.
 - *Tasavvuf ve tarikatlarla ilgili fetvalar*, çev. İrfan Gündüz, Yakup Çiçek, Ankara: Seha Neşriyat, ts.
 - *Delilü's-sâlikîn şerhi Sirâci'l-müttekîn*, haz. A. Fikri Doğan, İstanbul: Sıraç Kitabevi, ts. (Zübdetü'l-Buhârî tercümesinden seçilmiş hadîs-i şeriflerdir.)
 - *Zübdetü'l Buhârî*, Salah Bilici Kitabevi, 1. c., 1967 (3 cilt bir arada 1971).
 - *Zübdetü'l-Buhârî*, trc. Ömer Ziyâeddîn Dağistanî; çev. A. Fikri Yavuz, Osman Zeki Soyyiğit, haz. Mevlüt Karaca, İstanbul: Hisar Yayınevi, 2012.
 - *Zübdetü'l Buhârî*, haz. A. Ergenç, Harf, 2014.
 - *Zübdetü'l Buhârî*, haz. Harun Yıldırım, Sağlam Yayınevi, 2016.

51. Sâkıb Salâhaddîn (Kırgızistan-Oş, 1838-1910)

Babası Muhammed Sirâcuddîn Efendi Fergana bölgesinde meşhur bir şeyhtir. Kendisi Oş ve Doğu Türkistan'ın Yarkent şehrinde hizmet etmiştir. Hac yolculuğunda Muhammed Mazhar'dan ikinci icazetini alır. Orta Asya'da tasavvufî geleneğin son temsilcilerinden biridir. Oş, Sermezar'da medfündür.

- Moıdnova, Madına Bonu, “Sâkıb Salahaddîn'in Dîvân'ı ve tasavvufî görüşleri”, Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2018.

52. Tabibzâde Mehmed Şükrü (....)

Kendi kayıtlarından Maliye kâtibi olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Cerrahî tekkesi son şeyhlerinden İbrahim Fahreddîn Efendi'ye zakirbaşılık ettiği söylenmiştir. Nerede medfün olduğu bilinmemektedir.⁵⁷

- Usta, Muhiddîn, “Tabibzâde Mehmed Şükrî Efendi⁵⁸ ve *Silsilenâme-i Sûfiyye* İsimli Eseri”, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.

53. Terzi Baba (Erzincan, v. 1848)

Asıl adı Mehmed Vehbî olup terzilik yaptığından Hayyât Vehbî olarak tanınmıştır. Terzi Baba'nın dinî bilgileri sözlü kültür vasıtasıyla öğrendiği ve Şirvanlızâde lakabıyla tanınan bir Kâdirî şeyhine intisap ettiği kaydedilirse de rivayete göre daha

56 Zeynep Erçetin, *Ulema and Politics: The Life and Political Works of Ömer Ziyâeddîn Dağistanî*, İstanbul: Libra Kitap, 2015. Şehir Üniversitesi'nde bir önceki sene hazırlanmış tezin matbû halidir.

57 Tabibzâde Mehmed Şükrî, *Die İstanbuler Dervisch Konvente Und Hre Scheiche*, haz. K. Kreiser, Serhan Tayşi, Freiburg, 1980. Tabibzâde Derviş Mehmed Şükrî İbn İsmail, *İstanbul Hankahları Meşâyihî Sheikhs of the Istanbul chapter houses*, haz. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin; metin, dizin ve tıpkıbasım Turgut Kut, dizini haz. İskender Pala, Harvard University, 1995.

58 Zeynep Hümeıra Erünsal, “Mehmed Efendi'nin *Mecmuât-ı İlahiyat* Adlı Eserinin Transkripsiyonlu Çevirisi”, Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, 1996.

sonra Erzincan'a gelen Abdullah Mekki kendisini davet ederek Nakşibendî-Hâlidî halifesi tayin etmiştir. Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, Sivas'ta şöhrat bulmuştur. Damadı Fehmi Efendi'nin müridi Aşçı İbrahim Dede'nin hatıralarında kendisinden genişçe bahsedilmektedir. Erzincan'da medfûn olduğu ahşap türbesi geçirdiği yangından sonra ihya edilmiştir.

- Güçlü, Dilek, "Terzi Baba *Kenzü'l-Miftah*", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2000.
 - Vehbi Cem Aşkun, *Terzi Baba ve Erzincan Şairleri*, Balıkesir: Türk Dili Matbaası, 1956.
 - *Manevi anahtarların hazinesi: Kenzü'l-miftah*, ter. Hasan Alakese, İstanbul: Eko Matbaası, 1972.
 - Ünal Taygun, *Terzi Baba*, Kervan Yay., 2001.
 - Orhan Aktepe, *Terzi Baba ve Miftah-ı Kenz*, Erzincan: Terzibaba Mezarlığını Koruma ve Geliştirme Derneği, 2003.
 - Vehbi Yurt, *Hayyât Vehbî el-Erzincanî Hayatı ve Eserleri*, Erzincan: Tekyay dağıtım, 1995; Terzi Baba ve Erzincan, Birun Yayıncılık, 2011.
 - Şaban Er, *Erzincanlı Terzi Baba (Hayyât Muhammed Vehbî k.s) Külliyyatı: Hayatı, Eserleri, Halîfeleri, Menkıbeleri*, İstanbul: Kutupıldızı Yay., 2016.

54. Yanyalizâde Muhammed Abdülkerîm (...)

- Erkul, İhsan "el-Meslekü'l-Kavî li Tahsilit-Tarîki'l-Üveysî Risâlesi ve Tasavvufta Üveysîlik", Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.

55. Zâfir Efendi (Trablusgarp, 1829-1903)

Şeyh Zâfir, Medeniyye kolunu kuran babasından hilafet almış, onun ölümünden sonra irşada başlamıştır. Trablusgarp valisi Mahmud Nedim Paşa tavsiyesiyle İstanbul'a davet edilir. Pertevniyal Valide Sultan'ın iltifatına mazhar olur. Sultan II. Abdülhamid sayesinde kendisi için Unkapanı'ndaki Balmumcu tekkesi yeniden inşa edilmiş ayrıca Beşiktaş'taki Ertuğrul tekkesi yaptırılmıştır. Reformcu görüşleriyle tanınan Tunus'lu Hayreddin Paşa'nın İstanbul'a gelmesini sağlamış, Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de sultana itaati kuvvetlendirmeye çalışmış, eserlerinde Sultan II. Abdülhamid'in lehine ifadeler kullanmıştır. Beşiktaş'ta saray mimarı Raimondo d'Aronco tarafından yapılan türbesinde medfûndur.

- İnce, Mehmet, "Muhammed Zâfir el-Medenî'nin *el-Envâru'l Kudsiyye fi Tenzîhi Turuki'l Kavmi'l Aliyye*' adlı eseri", Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.
 - Kâmil Büyüker, *II. Abdülhamid Han'ın Şâzeli Tarikatı Şeyhi Şeyh Muhammed Zâfir Efendi ve Ertuğrul Tekkesi*, Ankara: İletişim Ofset, 2004.

- Mehmed Önder, *Sultan II. Abdülhamid Han'ın Şeyhi Muhammed Zâfir el Medenî ve Şâzeliyye Tarikatının Esasları: en-Nûrî's-Satı' ve'l-Burhânü'l-Katı'*, İstanbul: Bedir Yay., 2006.
- Güngör Tekçe, *Zâfir Konağında Bir Tuhaf Zaman*, YKY, 2008.

III. Çalışmaların İstatistiki Özeti

Meşâyih hakkında hazırlanan tez ve kitapların tarikat bazlı dağılımı

<i>Nakşî Meşâyihî</i>	Tez	Kitap	Toplam
<i>Köstendilli Süleyman Şeyhî</i>	8	4	12
<i>Ali Behcet Efendi</i>	2	1	3
<i>Hicâbî Abdülbakî Efendi</i>	1	1	1
<i>Hâlid-i Bağdâdî</i>	3	14	17
<i>Gazzizâde Abdüllatîf Efendi</i>	3	4	7
<i>Hüseyin Hamdi b. Hüseyin</i>	1	-	1
<i>Muhammed Murad Nakşibendî</i>	1	2	3
<i>Terzi Baba</i>	1	6	7
<i>Abdullah Ferdî</i>	2	-	2
<i>Hamza Nigârî</i>	1	6	7
<i>Mustafa Vahyî Efendi</i>	2	-	2
<i>Mehmed Nuri Şemseddîn</i>	1	6	7
<i>Ahmed Ziyâeddîn Gümüştanevî</i>	3	18	21
<i>Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn</i>	2	-	2
<i>Abdurrahman Aktepe</i>	1	1	2
<i>Sâkîb Salâhaddîn</i>	1	-	1
<i>Muhammed Emin Erbilî</i>	1	3	4
<i>Kazancızâde Emin Edîb Efendi</i>	1	1	2
<i>Ömer Ziyâeddîn Dağstânî</i>	1	6	7
<i>Ahmed Mahir Efendi</i>	2	3	5
<i>Osman Bedreddîn Erzurûmî</i>	2	4	6
<i>Muhammed Ziyâeddîn Nurşinî</i>	1	3	4
<i>Mustafa Fevzi Efendi (Kâtib)</i>	3	8	11
<i>Ahmed Hüsameddîn Dağstani</i>	2	7	9
<i>Mustafa Rasim Efendi</i>	1	1	2

Kâdirî Meşâyihî/Müntesibânı	Tez	Kitap	Toplam
<i>Müşâtâk Baba</i>	1	6	7
<i>Mustafa b. Abdurrahman Başterzi</i>	1	-	1
<i>Ahmed Kuddûsî</i>	2	6	8
<i>Nüreddin Birîfkânî</i>	1	-	1
<i>Abdurrahman Hâlis Tâlebânî</i>	1	1	2
<i>Kunta Hacı</i>	1	1	1
<i>Mür Ali Baba</i>	1	1	2
<i>Abdülkâdir Gulâmî</i>	1	1	2
<i>Abdülkâdir b. Muhyiddîn el-Erbilî</i>	1	-	1
<i>Mehmed Rifat Efendi</i>	1	1	2
<i>Cebbarzâde Mehmed Arif</i>	1	2	3
<i>Abdülkâdir el-Kâdirî</i>	1	-	1

Mevlevî Dedegânı/Müntesibânı	Tez	Kitap	Toplam
<i>M. Vehbî Konevî/Eş'arîzâde</i>	1	-	1
<i>Nazif Hasan Dede</i>	1	2	3
<i>Mehmed Zekâî Dede</i>	1	4	5
<i>Hocazâde Muhammed Rasim</i>	2	-	2
<i>Mehmed Esad Dede</i>	1	-	1
<i>Abidin Paşa</i>	1	-	1
<i>Mesnevîhân Ali Fuad Efendi</i>	1	-	1
<i>Aşçı Dede</i>	1	2	3

Melâmî Mürsidânı	Tez	Kitap	Toplam
<i>Nûrî'l-Arabî</i>	1	16	17
<i>Abdürrahîm b. Ali el-Melâmî</i>	1	1	2
<i>Yanyalızâde M. Abdülkerîm</i>	1	-	1
<i>Harîrîzâde Kemaleddîn Efendi</i>	4	2	6

Rifâî-Halvetî-Celvetî-Şazelî Meşâyihî/ Müntesibânı

<i>Kabulî Mustafa Efendi</i>	2	3	5
<i>Kuşadalı İbrahim Halvetî</i>	2	2	4
<i>Tabibzâde Mehmed Şükrü</i>	1	-	1

*Abdurrahman Nesib Efendi**Zâfir Efendi**Ethem Giridî*

1	-	1
1	3	4
1	1	2

Hazırlanan tezlerin adedi: 1980-2000

1981	1982	1983	1985	1989	1997	1998
1	1	1	1	1	1	5

2000-2018

2000	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	3	1	2	1	2	7	6	5	5	6	2	4	6	3	7	6	2	1

IV. Değerlendirme

Osmanlı modern dönemine tanıklık etmiş olup, tasavvuf bölümlerinde lisan-süstü çalışmalara konu olan 55 meşâyih/mürşit/müntesip tespit edilmiştir. Bu zevâtın kendilerine ve eserlerine dair hazırlanmış 83 adet tezin İlahiyat fakültelerine göre-ikisi İslam Enstitüsü ve İslamî İlimler Fakültesi'nde olmak üzere- dağılımı şöyledir: Marmara (33 adet), Ankara (11 adet), Atatürk (9 adet), Selçuk (5 adet), Cumhuriyet (4 adet), Uludağ (4 adet), İstanbul (2 adet), Erciyes (2 adet), Fırat (2 adet), Yüzcüncü Yıl, Dicle, Sakarya, 9 Eylül, 19 Mayıs, Hitit, Harran, Gümüşhane, N. Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1'er adet). Bunların 17'si Doktora, geri kalanı Yüksek Lisans tezidir.

Yukarıdaki tabloları müstakil olarak incelediğimizde Nakşibendî tarikatı içinde en fazla çalışılmış olan üç isim Hâlid-i Bağdâdî (v. 1827), meşihat tevcih ettirerek Fatma Sultan Camii'ni Hâlidî tekkesine tahvil eden Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhanevî (v. 1893) ve halifesi Kâtip Mustafa Fevzi Efendi'dir (v. 1924). Her biri için üçer tez yazılmıştır fakat neşredilen kitapları hesaba kattığımızda hakkında en fazla çalışma olan isim Ahmed Ziyâeddîn Efendi'dir. Nakşiliğin Hâlidî kolunun Türkiye'deki akademik çalışmalarda ve matbuatta başı çektiği böylece açığa çıkmaktadır. Kâdirî silsilesine dair hazırlanan tezlerde ise en fazla Abdurrahman Halis Tâlebâni (Kerkükî) ve Türkiye'ye gelen halifelerinin adı geçmektedir. Mevlevîlik ise tarih, edebiyat, mimarlık veya güzel sanatlar fakültesinde yapılmış pek çok teze konu olması dolayısıyla diğer tarikatlardan ayrılır. Bahsi geçen fakültelerdeki çalışmaların yanı sıra İlahiyat fakültelerinde de 2000'li yıllardan bu yana Mevlevîliğin teşekkül dönemi, tarihî süreci, devletle ilişkisi, bazı ritüelleri ve hangi coğrafyalarda nasıl yayıldığı üzerine tezler hazırlanmıştır. 'İstanbul

Mevlevîhânelerindeki Mûsikşinas Şeyhler' (MÜ, 1999) başlıklı tez literatürün kapsamına girse de ferdî bir çalışma olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Buradaki listeye giren şahıslar üçü hariç Mevlevî muhibbi olarak adlandırılabileceğimiz kimselerdir. Son olarak Melâmîlikle alâkalı çalışılmış tezlerin sayısı ona ulaşmazken Osmanlı topraklarında yaşanan üçüncü devre Melâmîliğinin önderi Muhammed Nûrî'l-Arabî, hakkında çıkan kitaplar göz önüne alındığında Gümüshanevî'den sonra Hâlid-i Bağdâdî ile birlikte en fazla çalışılan isimdir. Bu da Melâmîliğin ülkemizde tarikat değil bir meşrep olarak halk nezdinde gördüğü alâkayı göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Seksen üç adet tezin neredeyse yarısı -on sekiz fakülte arasından- köklü bir geleneğe sahip olması hasebiyle Marmara ve Ankara İlahiyat Fakülteleri'nde hazırlanmıştır. Aynı ayrı ele alındığında bazı mutasavvıfların bazı fakültelerde öne çıktığı fark edilecektir. Örneğin Köstendilî Süleyman Efendi ile alâkalı yapılan sekiz tezin beşi, Harîrîzâde'ye dair yapılan dört tezin tamamı Marmara İlahiyat Fakültesi'nde yapılmıştır. İlâveten özellikle Anadolu'daki bazı fakültelerde (Cumhuriyet, Fırat) tezlerin o çevrede itibar gören meşâyih üzerine yapıldığı göze çarpmaktadır. 83 tezin 30 tanesi "... hayatı ve eser(ler)indeki tasavvufî düşüncesi, görüşleri, çizgisi, anlayışı", geri kalanı ise "... eserinin incelenmesi/tahlîli/şerhi/içerdiği tasavvufî unsurlar" gibi başlıklar taşımakta, sadece bir tanesi 'karşılaştırma' kavramına vurgu yapmaktadır. Tezlerden dört tanesi ise Dîvân şerhi veya tahliline yöneliktir. Nadiren de olsa bir şahsa ait eserlerin aynı yıl içerisinde (1998) birden fazla kişiye çalışma konusu olarak verildiği, bazı şahısların bir müddet sonra neredeyse aynı başlıkla aynı fakültede (bkz. Köstendilî) tekrar ele alındığı görülmektedir. Bunların yanı sıra İlahiyat fakültelerinde okuyan Balkan, Orta Asya ve Güney Asya kökenli talebelerin memleketlerindeki meşâyih profillerine hem farklı dönemlerde dikey olarak hem de aynı dönemde değişik coğrafyaları mukayese etmek üzere yatay olarak sosyal ve entelektüel açıdan ışık tutmaları sevindirici bir gelişme olarak kaydedilebilir (bkz. 9. ve 10. dipnot).

Yüksek İslam Enstitüleri'nin İlahiyat fakültelerine dönüştürülmesiyle müstakil tasavvuf ve tasavvuf tarihi araştırmaları görülmeye başlamış, 2000'li yıllardan itibaren İlahiyat fakültelerine sağlanan akademik kadroların çoğalmasıyla artış göstermiştir. Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı gibi meşâyihle alâkalı yapılan tezlerin sayısı 2006-2010 yılları arası yirmi dokuz, 2012-2016 yılları arası yirmi altı olarak saptanmıştır ki dönemin farklı veçheleri üzerine eğilen çalışmaları da katarsak Osmanlı modern döneminin tasavvuf çalışmaları içinde büyük bir yer tuttuğu söylenebilir. Hâlihazırdaki bu çalışmalar önemli bir boşluğu doldurmakla birlikte kapsam açısından ihmal edilen alanlar olduğu da bir vâkıdır. Misal olarak yukarıdaki tabloya atıfla Anadolu'da yaygınlığı ve etkisine paralel olarak Osmanlı'nın son döneminde yaşamış Bektaşî/Alevî ulularına/mefâhirine dair tez hazırlanmadığı dikkati çekecektir. Görebildiğimiz kadarıyla bunun tek istisnâsı Salih

Niyâzî (v. 1941) ve Bedri Noyan Dede Baba'dır (v. 1997).⁵⁹ Mezkûr iki şahıs yakın dönemde vefat etmeleri nedeniyle bu makalenin kapsamı dışında tutulmuştur.⁶⁰

Üzerine eğildiğimiz meşâyih biyografilerini de ilgilendirecek şekilde genel olarak tasavvuf tarihi alanında hazırlanmış çalışmaların niteliğine dair akademik tarihçilik formasyonu almış kişilerin dile getirdiği bazı tenkitlere de burada yer vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bunlardan ilki kaynak ve yöntem hususunda olanlardır. Turûk-ı aliyye olarak anılan tarikatlara mensup, toplum ve devlet bazında müteber görülen, sadece tekkesi içinde değil her alanda etkisini hissettirmiş olan meşâyihle alâkalı çalışmaların önemi konusunda hemfikir olursa da sözü edilen meşâyih biyografilerindeki menkıbevî anlatımların kullanımı konusunda birtakım ayrılıklar görülür. Bu anlamda Muharrem Varol, tasavvuf alanını bir 'inanç alanı' olarak gören İlahiyat formasyonu almış bazı araştırmacıların 'ideal retorik' uğruna mantıkî tutarlılığı olmayan, gerekçelendirilmemiş bilgileri zaman zaman benimsediklerini dile getirmektedir. Diğer bir husus herhangi bir itibar kaydı belirtilmeksizin genel hükümler üzerinden bir yüzyılı kuşatmaya çalışan başlıklardır ki müellif o asrı teneffüs etmiş tarikatların ya da mensuplarının tarihî bağlamından koparıldığına dikkat çekmektedir. Ayrıca tez araştırmacılarının kendi intisaplarını esas alıp bilimsel çalışmanın asgari koşullarını göz ardı etmesinin, ortaya konulması gereken birtakım hedeflerin iptal yahut ihmal edilmesine veya savunmacı bir üslupla değerlendirmeler yapılmasına neden olduğunu da belirtmektedir.⁶¹

Bu minvalde Ahmet Yaşar Ocak da bazı metodoloji ve yaklaşım hatalarından bahseder ve araştırmacıların sosyal tarih perspektifinden yoksun olmaları dolayısıyla incelenen tarikat, tasavvufî hareket veya sûfilerin 'onları yaratan toplumsal yapıdan ve bu yapının sosyal karakteristiklerinden, sürdürdüğü hayat tarzından, bu yapıya hâkim siyasî, sosyo-ekonomik, kültürel ve ideolojik motivasyonlardan soyutlanmış bir platformda ele alınmakta' olduğunun üzerinde durur. Buna ek olarak meşâyih'in hayatlarının ve tasavvufî sistemlerinin yalnızca gerçek yahut kendilerine izâfe edilen eserlere dayandırıldığına parmak basar. Ocak'a göre bu yaklaşım, eserleri tarihsel kaynak kritiği uygulamadan, muhteva analizi yapmadan, 'sosyal çevre' içine oturtup değerlendirmeden kullanmaya sebep olmaktadır.⁶²

59 Salih Niyâzî Dede Baba tez olarak Uludağ Üniversitesi'nde (2015) çalışılmış, bu sene içerisinde basılmıştır. (Hamzaj, İllir, *Salih Niyâzî Dede Baba*, İstanbul: Revak Yayınları, 2019.) diğeri ise; "Bir Bektaşî dedebabası olarak Bedri Noyan'ın İslam algısı" (Sakarya Ün., TİB, Kelam bölümü, 2016. 'Marjinal' olduğu kabul edilen tarikatlar XIX. asır olmasa da- yalnızca şu tezlere rastlanmıştır: (Melâmî Kalendarî) Baba Rahîm (Ankara Ün., 2013), (Bayrâmî) Yusuf Hakikî Baba (Erciyes Ün., 2014).

60 Cumhuriyet dönemine tanıklık edip tasavvuf kürsülerinde çalışılmış mutasavvif, mütefekkir, devlet adamı veya cemaat önderlerinin başka bir makalede değerlendirilmesi planlanmaktadır.

61 Muharrem Varol, *Islahat, Siyaset, Tarikat-Bektaşîliğin İlgâsı Sonrasında Osmanlı Devleti'nin Tarikat Politikaları* (1826-1866), İstanbul: Dergâh yay., 2013, s. 14.

62 Ahmet Yaşar Ocak, "Bir Eleştiriye Cevap yahut Türkiye'de Din ve Tasavvuf Tarihi Araştırmalarının Bazı Zaaflarına Dair", *Türkiye Günlüğü* 37, Kasım-Aralık 1995, s. 9-11.

Tezlere yönelik bir diğer tenkit meşâyhînin bağlı buldukları tarik içinde kapsamlı bir şekilde ele alınmadığıdır. Çalışılan kişinin eserlerini mukayese ve sorgulama yoluyla ele almak, kendine özgü görüşlerini, kendi tarikatının birikimine ve tasavvufî düşünceye sağladığı katkıyı, çevresiyle nasıl ilişkiler kurduğunu, halife ve müritlerinin hangi sosyal tabandan gelip kimlere hitap ettiklerini, başka tarikat çevreleri ve merkezi idare ile olan ilişkilerini derinlemesine incelemekle şüphesiz daha dakik neticeler elde edilecek, ne gibi yeni şeyler söylendiği ya da yeni yollar açıldığı ortaya konacaktır. Aksi halde bu araştırmalar tahrir defterleri ve şer'iyeye sicilleriyle yapılan sancak araştırmalarına benzeyecektir ki bu halde Mühimme ve Şikâyet defterlerinde bulunan kayıtlar göz ardı edilecek⁶³ yani meşru kabul edilen, benimsenen taraflar öne çıkarılıp bu manzarayı bozacağı düşünülen meseleler adeta es geçilecektir.⁶⁴

Serdedilen bu tenkitlerle birlikte Ahmet Karamustafa yaptığımız çalışmanın mevzuu ile alakalı olarak mutasavvıf diyebileceğimiz kimselerin Osmanlı'nın ilmî birikimine kelam ve felsefeden öte ne gibi katkıda buldukları, başka düşünce dünyalarına nasıl açıldıkları, niçin açılma ihtiyacı duydukları konusunda bazı teklifler getirmektedir. Yukarıdaki biyografilerde kimi zaman altını çizdiğimiz üzere meşâyhînin üzerinde nasıl bir rol oynadığını belirlemek adına bağlı oldukları tarikatlarla birlikte meşreplerin tarihinin yazılmasını da Karamustafa, irdelemeye değer görmekte ve 'Çok meşreplilik Osmanlı düşünce dünyasına ne gibi katkılar getirmiştir? Mutasavvıf bir fakih, mutasavvıf olmayan fakihe kıyasla aynı konulara ne gibi hassasiyetlerle yaklaşmıştır?' gibi çalışılmayı bekleyen orijinal sorular bulunduğunu hatırlatmaktadır.⁶⁵ Farklı meşreplerin bir başka açıdan tezahürü olarak Varol, meşâyhînin benimsedikleri duruş ve tavrın; devletle olan ilişkilerin çok daha girift olduğu, devlet otoritesinin zaafa uğradığı XIX. asırda itaat etme veya alternatif güç arama sarmalında hangi sâiklerle ortaya çıkmış olduğunun önemini vurgular. Ayrıca II. Meşrutiyet dönemini de içine alacak şekilde tekke mensuplarının pozitivist ve kapitalist zihniyeti yansıtan şekliyle 'miskin' olarak nitelendirilmelerine karşı cevapları ya da bu kanaatin yanlışlığını belgeleyen faaliyetleri acaba nelerdi?⁶⁶ gibi sorular da o zamanlardan beri süregelen tenkitlerin tenkidi mâhiyetinde yeni araştırma alanları yaratacaktır.

63 Nejat Göyünç, "Osmanlı Dönemi Süfilik Tarihinin Arşiv Kaynakları", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfiler: Kaynaklar-Doktrin-Ayin ve Erkan-Tarikatlar Edebiyat-Mimari-Güzel Sanatlar-Modernizm*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK, 2005, s. 3-18.

64 Ahmet Yaşar Ocak, "Fuat Köprülü Sosyal Tarih Perspektifi ve Günümüz Türkiye'si'nde Din ve Tasavvuf Tarihi Araştırmalarında 'Tarihin Sapıtılması' Problemi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, 1997, s. 221-230.

65 <https://www.youtube.com/watch?v=HnUQCfR-U4o&t=823s>. İSAR tarafından düzenlenen Osmanlı'da İlimler Dizisi 3/ Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf Sempozyumu Aralık 2017. (Erişim tarihi (28.09.2019)

66 Varol, *a.g.e.*, s. 17-20.

Son olarak tasavvufun diğer sosyal bilimlerle pek çok ortak unsur barındırması hasebiyle disiplinler arası çalışmaların cazip hale getirilmesi meselesine değinilebilir. Bundan otuz sene önce din sosyolojisi ve din psikolojisi ile bağlantılı olarak bir 'inanç coğrafyası'⁶⁷ çıkarılmasına mâtuf tezler yapılması isteği bugün artık yerini sosyal tarihin yanı sıra sinema, roman, müzik-tasavvuf ilişkisi gibi yeni ve ilgi çekici konulara bırakmış gözükmektedir. Meşâyihin seyahat ederek dokuduğu ağlar göz önüne alındığında şehir çalışmaları da ehemmiyet taşır. Meşâyih arasında kemal sürecini tek bir şehirde gerçekleştirenler ve bunu kayıt altına alanlar olduğu gibi yaşadığı şehrin ruhunu gittiği/gönderildiği yere taşıyıp orayı ihya edenler ya da kendi ruhunu başka bir şehirde teskîn etmek üzere yola düşenler olmuştur. Bu anlamda bir terkip mahalli oluşturan Hicaz başta olmak üzere Mustafa Kara'nın çizdiği Buhara-Bursa-Bosna⁶⁸ rotası dışında meşâyihin izi üzere katedilecek bâkir yollar tasavvuf araştırmacılarını beklemektedir. İlahiyat fakülteleriyle birlikte *Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü* ve *Tasavvuf Araştırmaları Merkezi* gibi kurumların kavram çalışması, neşir, tasavvuf tarihi vb. alanların yanı sıra meşâyih biyografileri üzerine de ihtisaslaşmış birimlerinin olması bir geleneğin geliştirilerek sürdürülmesi adına güzel bir imkân yaratacaktır.

67 Mustafa Kara, "Tasavvuf Tarihi Üzerine Bazı Düşünceler", *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1989, s. 340.

68 Mustafa Kara, *Buhara Bursa Bosna, Şehirler/Süfîler/Tekkeler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.

Osmanlı Modern Dönemine İlişkin Tasavvuf Literatürü Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1812-1925)

Betül TARAKÇI

Özet

Bu literatür 1812-1925 yılları arasında Osmanlı topraklarında yaşamış elli beş sūfinin kısa biyografileri, haklarında kaleme alınmış kitaplar ve İlahiyat fakültelerinde yapılmış tezlerden oluşmaktadır. Buradan hareketle Türkiye'deki akademik çalışmalarda ve matbuatta bu sūflerin bağlı oldukları tarikat veya meşrebin hangi nispette öne çıktığı saptanmış, özelde Osmanlı modern dönemine genelde ise tasavvuf alanına ilişkin yapılan tezlerin orijinal ve eksik taraflarına işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, modern, tarikat, meşâyih, biyografi.

Sufi Literature of the Late Ottoman Period: A Bio- Bibliographic Study (1812-1925)

Betül TARAKÇI

Abstract

This literature consists of the brief biographies of 55 sufis who lived in the Ottoman territories between 1812-1925. It also contains the titles of books and dissertations directed in faculties of theology based on these biographies. It identifies the extent of the visibility of their *tariqas* or *mashrabs* in Turkish academia and the press. It also points out the original findings as well as the shortcomings of dissertations related specifically to the modern Ottoman era and more generally to the field of Sufism.

Keywords: Ottoman, modern, tariqa, sufi, biography.